

A – Evoluția și activitatea Curții de Justiție în 2009

de Vassilios Skouris, președintele Curții de Justiție

Prima parte a raportului anual prezintă în mod sintetic activitățile Curții de Justiție a Uniunii Europene în 2009. Această primă parte oferă în primul rând o imagine generală asupra evoluției instituției în cursul acestui an, punând accentul pe schimbările instituționale care afectează Curtea de Justiție și pe evoluțiile referitoare la organizarea sa internă și la metodele sale de lucru (secțiunea 1). În al doilea rând, cuprinde o analiză a statisticilor în ceea ce privește evoluția volumului de lucru al instituției, precum și a duratei medii a procedurilor (secțiunea 2). Pentru a încheia, aceasta prezintă, ca în fiecare an, principalele evoluții jurisprudențiale, clasificate pe materii (secțiunea 3).

1.1. Evenimentul major care marchează evoluția instituțională a Curții de Justiție în 2009 a fost incontestabil intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona. Acesta a adus mai multe modificări dispozițiilor referitoare la Curtea de Justiție din Tratatul UE și din Tratatul CE. Unele dintre aceste modificări decurg din abandonarea structurii pe trei piloni a Uniunii Europene, din dispariția subsecventă a Comunității Europene și din personalitatea juridică de care se bucură de acum înainte Uniunea. Alte modificări sunt mai specifice și privesc direct Curtea de Justiție.

Pentru a nu le cita decât pe cele mai importante, semnalăm, mai întâi, că instituția jurisdicțională a Uniunii este, de la 1 decembrie 2009, denumită Curtea de Justiție a Uniunii Europene. Ea este compusă, ca și în trecut, din trei instanțe, denumite de acum înainte: Curtea de Justiție, Tribunalul și Tribunalul Funcției Publice.

Crearea unor eventuale alte tribunale specializate rămâne în continuare posibilă, dar, ca urmare a intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, această creare ar fi posibilă potrivit procedurii legislative ordinare, și anume în codecizie cu majoritate calificată, iar nu cu unanimitate, ca înainte. Aceeași este soluția și în ceea ce privește modificările Statutului Curții de Justiție, cu excepția dispozițiilor referitoare la statutul judecătorilor și al avocaților generali, precum și la regimul lingvistic al Curții.

O modificare importantă privește procedura de numire a membrilor Curții și ai Tribunalului. Judecătorii și avocații generali sunt numiți de acum înainte de Conferința reprezentanților guvernelor statelor membre, după consultarea unui comitet al cărui rol este de a emite un aviz cu privire la capacitatea candidaților de a exercita funcțiile de judecător și de avocat general la Curtea de Justiție și la Tribunal. Acest comitet este compus din șapte persoane alese dintre foști membri ai celor două instanțe, din membri ai instanțelor naționale supreme și din juriști renumiți, dintre care unul este propus de Parlamentul European.

În ceea ce privește competența Curții de Justiție a Uniunii Europene, trebuie subliniat că aceasta acoperă dreptul Uniunii Europene, cu excepția cazului în care tratatele prevăd altfel. Astfel, Curtea de Justiție dobândește competență preliminară generală în domeniul spațiului de libertate, securitate și justiție în urma dispariției pilonilor și a eliminării, prin Tratatul de la Lisabona, a articolelor 35 UE și 68 CE, care prevedeau restrângeri ale competenței Curții de Justiție.

Pe de o parte, în ceea ce privește cooperarea polițienească și judiciară în materie penală, competența Curții de Justiție de a se pronunța cu titlu preliminar devine obligatorie și nu mai este subordonată unei declarații a fiecărui stat membru, prin care statul respectiv recunoaște această competență și indică instanțele naționale care o pot sesiza. O serie de dispoziții tranzitorii prevăd

totuși că această competență deplină nu va fi aplicabilă decât după cinci ani de la data intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

Pe de altă parte, în ceea ce privește vizele, dreptul de azil, imigrarea și alte politici referitoare la libera circulație a persoanelor (în special cooperarea judiciară în materie civilă, recunoașterea și executarea hotărârilor), Curtea poate fi sesizată acum de toate instanțele naționale – iar nu numai de instanțele superioare – și este competentă pentru a se pronunța asupra unor măsuri de ordine publică în cadrul controalelor transfrontaliere.

În plus, este semnificativ de amintit că, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene devine un text legislativ cu caracter obligatoriu și dobândește aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor¹. În sfârșit, în domeniul sensibil al politicii externe și de securitate comună (PESC), Curtea este în mod excepțional competentă, pe de o parte, să controleze delimitarea dintre competențele Uniunii și PESC, a cărei punere în aplicare nu trebuie să aducă atingere exercitării competențelor Uniunii și atribuțiilor instituțiilor în vederea exercitării competențelor exclusive și partajate ale Uniunii, și, pe de altă parte, Curtea este competentă să se pronunțe în ceea ce privește acțiunile în anulare îndreptate împotriva deciziilor care prevăd măsuri restrictive împotriva persoanelor fizice sau juridice adoptate de Consiliu, de exemplu, în cadrul luptei pentru combaterea terorismului (înghețarea fondurilor).

Modificări semnificative care privesc procedurile în fața instanțelor Uniunii figurează de asemenea în Tratatul de la Lisabona. Printre cele mai importante, să notăm pe de o parte atenuarea condițiilor de admisibilitate a acțiunilor formulate de particulari împotriva actelor normative ale instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii. În special, persoanele fizice sau juridice pot formula de acum înainte acțiuni împotriva unui act normativ dacă îi afectează direct și dacă nu presupune măsuri de executare. Prin urmare, particularii nu mai au obligația de a demonstra că acest tip de act îi privește în mod individual.

Pe de altă parte, Tratatul de la Lisabona consolidează mecanismul sancțiunilor pecuniare (sumă forfetară și/sau penalitate cu titlu cominatoriu) în cazul neexecutării unei hotărâri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor. În particular, este de acum înainte posibilă aplicarea de către Curte, chiar de la prima hotărâre de constatare a neîndeplinirii obligațiilor, a unor sancțiuni pecuniare în cazul în care nu sunt comunicate Comisiei măsurile naționale de transpunere a unei directive.

1.2. Pe lângă reformele introduse prin Tratatul de la Lisabona, merită de asemenea să fie semnalată modificarea din 13 ianuarie 2009 a Regulamentului de procedură al Curții (JO L 24, p. 8). Această modificare privește articolul 7 alineatul (3) din regulament, referitor la condițiile alegerii președintelui și a președinților de cameră. În versiunea sa anterioară, această dispoziție prevedea două tururi de scrutin. În caz de egalitate de voturi în al doilea tur, era ales judecătorul cel mai vârstnic. Noua versiune a dispoziției menționate prevede că, în cazul în care niciunul dintre judecători nu obține voturile a mai mult de jumătate dintre judecătorii care compun Curtea, se organizează alte tururi de scrutin până când această majoritate este obținută.

¹ De altfel, articolul 6 alineatul (2) TUE precizează că „Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare”. Protocolul nr. 8 menționează că acordul privind aderarea trebuie să precizeze în special „modalitățile speciale ale participării eventuale a Uniunii la autoritățile de control ale Convenției europene [și] mecanismele necesare pentru a garanta că acțiunile formulate de statele membre și acțiunile individuale sunt îndreptate în mod corect împotriva statelor membre și/sau, după caz, împotriva Uniunii”. Această aderare „nu aduce atingere nici competențelor Uniunii, nici atribuțiilor instituțiilor acesteia”.

2. Statisticile judiciare ale Curții pentru anul 2009 sunt, în mod global, marcate de o productivitate crescută și de menținerea unei eficacități satisfăcătoare în ceea ce privește durata procedurilor. În plus, trebuie subliniată totodată tendința constantă de creștere a numărului de cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresate Curții.

Astfel, Curtea a soluționat 543 de cauze în anul 2009 (cifra netă, ținând cont de reuniri), ceea ce reprezintă o creștere semnificativă în raport cu anul precedent (495 de cauze soluționate în 2008). Dintre aceste cauze, 377 au făcut obiectul unei hotărâri și 165 au condus la pronunțarea unei ordonanțe. Numărul de hotărâri pronunțate în 2009 este printre cele mai ridicate din istoria Curții.

Curtea a fost sesizată cu 561 de cauze noi (independent de reunitile pentru cauză de conexitate), ceea ce reprezintă o ușoară scădere în raport cu anul 2008 (592 de cauze introduse). Cu toate acestea, trebuie subliniat că numărul de cauze preliminare introduse anul acesta reprezintă cea mai ridicată cifră atinsă vreodată (302 cauze).

În ceea ce privește durata procedurilor, datele statistice sunt pozitive. În ceea ce privește trimerile preliminare, această durată a fost în medie de 17,1 luni, cu alte cuvinte, o durată practic identică celei din 2008 (16,8 luni). În ceea ce privește acțiunile directe și recursurile, durata medie de judecare a fost de 17,1 luni și, respectiv, de 15,4 luni (16,9 luni și, respectiv, 18,4 luni în 2008).

Pe lângă reformele aplicate metodelor sale de lucru întreprinse în ultimii ani, îmbunătățirea eficacității Curții în soluționarea cauzelor se explică și prin utilizarea mai largă a diferitelor instrumente procedurale de care dispune pentru accelerarea judecării anumitor cauze (procedura preliminară de urgență, judecarea cu prioritate, procedura accelerată, procedura simplificată și posibilitatea de judecare a cauzei fără concluziile avocatului general).

Anul acesta s-a solicitat aplicarea procedurii preliminare de urgență în trei cauze, iar camera desemnată a considerat că erau întrunite condițiile impuse la articolul 104b din Regulamentul de procedură în două dintre acestea. Aceste cauze au fost soluționate într-un termen mediu de 2,5 luni.

Aplicarea procedurii accelerate a fost solicitată în cinci situații, dar condițiile impuse de Regulamentul de procedură nu erau îndeplinite în niciuna dintre acestea. Potrivit unei practici stabilite în anul 2004, cererile de procedură accelerată sunt admise sau respinse pe cale de ordonanță motivată a președintelui Curții. Pe de altă parte, a fost acordat tratament prioritar unui număr de opt cauze.

În plus, Curtea a continuat să folosească procedura simplificată prevăzută la articolul 104 alineatul (3) din Regulamentul de procedură pentru a răspunde la anumite întrebări adresate cu titlu preliminar. Astfel, în total, 22 de cauze au fost soluționate prin ordonanță în temeiul acestei dispoziții.

În sfârșit, Curtea a folosit mai frecvent posibilitatea oferită de articolul 20 din Statut, de a judeca fără concluziile avocatului general în situația în care cauza nu pune o problemă nouă de drept. Menționăm astfel faptul că aproximativ 52 % din hotărârile pronunțate în anul 2009 au fost pronunțate fără concluzii (față de 41 % în 2008).

În ceea ce privește distribuția cauzelor între diferitele complete de judecată ale Curții, este de semnalat faptul că Marea Cameră a soluționat aproximativ 8 %, camerele de cinci judecători 57 %, iar camerele de trei judecători aproximativ 34 % din cauzele finalizate prin hotărâre în anul 2009. În raport cu anul precedent, se constată o diminuare a procentului cauzelor judecate de

Marea Cameră (14 % în anul 2008) și o creștere a procentului cauzelor judecate de camerele de trei judecători (26 % în anul 2008). În ceea ce privește cauzele soluționate prin pronunțarea unei ordonanțe cu caracter jurisdicțional, 84 % dintre acestea au fost repartizate camerelor de trei judecători, 10 % camerelor de cinci judecători și 6 % reprezintă ordonanțe adoptate de președinte.

Pentru informații mai detaliate privind datele statistice ale anului judiciar 2009, cititorul este rugat să consulte punctul C al prezentului raport.

Probleme constituționale sau instituționale

Contenciosul recurent al bazei juridice în cadrul primului pilon a prilejuit pronunțarea mai multor hotărâri care merită menționate. În cauza *Parlamentul European/Consiliul* (Hotărârea din 3 septembrie 2009, C-166/07), Curtea a statuat că contribuțiile comunitare la Fondul internațional pentru Irlanda trebuie întemeiate pe o dublă bază juridică, respectiv articolele 159 CE și 308 CE. Recurgerea la această dublă bază are drept consecință obligarea legiuitorului comunitar la concilierea diferitelor proceduri legislative pentru adoptarea unui și aceluiași act.

Curtea a început prin a aminti că, în cadrul sistemului de competențe ale Comunității, alegerea temeiului juridic al unui act trebuie să se bazeze pe elemente obiective care pot fi supuse controlului jurisdicțional, printre care figurează în special scopul și conținutul actului respectiv. Recurgerea la articolul 308 CE ca temei juridic nu este justificată decât dacă nicio altă dispoziție din tratat nu conferă instituțiilor comunitare competența necesară pentru a adopta actul în cauză. În plus, recurgerea la această dispoziție necesită ca acțiunea avută în vedere să aibă legătură cu „funcționarea pieței comune”.

Curtea a constatat în continuare că, pe de o parte, obiectivele Regulamentului (CE) nr. 1968/2006 privind contribuțiile financiare ale Comunității la Fondul internațional pentru Irlanda (2007-2010)² corespund obiectivelor pe care le urmărește politica comunitară de coeziune economică și socială și, pe de altă parte, că, făcând abstracție de cadrul de reglementare în care se înscrie, contribuția financiară comunitară la fond face parte dintre acțiunile specifice care, atunci când se dovedesc necesare în afara fondurilor structurale pentru atingerea obiectivelor prevăzute la articolul 158 CE, pot fi adoptate în conformitate cu articolul 159 al treilea paragraf CE. Cu toate acestea, nici modalitățile de cooperare între Comunitate și fond, nici condițiile și modul de plată a contribuției financiare a Comunității nu permit acesteia din urmă să prevină posibilitatea ca utilizarea de către fond a acestei contribuții să cuprindă acțiuni care, deși respectă obiectivele Acordului privind Fondul internațional pentru Irlanda, depășesc domeniul de aplicare al politicii comunitare de coeziune economică și socială sau, cel puțin, nu sunt gestionate potrivit criteriilor aplicate de Comunitate în cadrul acestei politici. Legiuitorul comunitar putea, așadar, să considere în mod valabil că gama de activități finanțată de acest regulament se extindea dincolo de sfera de aplicare a politicii comunitare de coeziune economică și socială. Or, articolul 159 CE cuprinde numai acțiuni autonome ale Comunității, gestionate potrivit cadrului de reglementare comunitar și al căror conținut nu depășește domeniul de aplicare al politicii comunitare de coeziune economică și socială. Prin urmare, articolul 159 al treilea paragraf CE, în sine, nu acordă Comunității competența necesară pentru a urmări obiectivele politicii comunitare de coeziune economică și socială prin intermediul unei contribuții financiare în condițiile prevăzute de Regulamentul nr. 1968/2006.

² Regulamentul (CE) nr. 1968/2006 al Consiliului din 21 decembrie 2006 (JO L 409, p. 81, Ediție specială, 01/vol. 7, p. 173).

Cu toate acestea, Regulamentul nr. 1968/2006 are drept scop susținerea acțiunilor unui organism internațional instituit de două state membre, al cărui obiectiv este consolidarea coeziunii economice și sociale. Or, astfel cum reiese din articolul 2 CE și din articolul 3 alineatul (1) litera (k) CE, consolidarea coeziunii economice și sociale constituie, în afara titlului XVII din tratat, un obiectiv pentru Comunitate. Pe de altă parte, scopul acestui regulament se situează în cadrul pieței comune, dat fiind că urmărește să aducă îmbunătățiri economice în zone defavorizate din două state membre și, prin urmare, funcționării pieței comune.

Curtea a concluzionat că, întrucât Regulamentul nr. 1968/2006 urmărește scopuri prevăzute la articolul 2 CE și la articolul 3 alineatul (1) litera (k) CE și în titlul XVII din tratat, fără ca acest titlu, privit exclusiv, să confere Comunității competența de a le atinge, legiuitorul comunitar ar fi trebuit să recurgă în comun la articolul 159 al treilea paragraf CE și la articolul 308 CE, cu respectarea în același timp a procedurilor legislative prevăzute la acestea, și anume atât a procedurii prevăzute la articolul 251 CE, așa-numită de „codecizie”, cât și a votului în unanimitate în cadrul Consiliului.

Tot în ceea ce privește determinarea temeiului juridic adecvat în cadrul primului pilon, în cauza *Comisia/Parlamentul European și Consiliul* (Hotărârea din 8 septembrie 2009, C-411/06), Curtea a tranșat un diferend referitor la temeiul juridic al Regulamentului (CE) nr. 1013/2006 privind transferurile de deșeuri³. Curtea a statuat că acest act trebuia fondat numai pe articolul 175 alineatul (1) CE, iar nu pe articolul 133 CE și pe articolul 175 alineatul (1) CE, în măsura în care nu avea decât efecte secundare asupra politicii comerciale comune.

În conformitate cu jurisprudența tradițională a Curții, numai în mod excepțional, dacă un act urmărește simultan mai multe obiective sau are mai multe componente ce sunt legate în mod indisolubil, fără ca vreuna să fie accesorie și indirectă în raport cu cealaltă, un astfel de act trebuie să fie adoptat pe baza diferitelor temeiuri juridice corespunzătoare. În speță, Comisia considera că alegerea unui dublu temei juridic se impunea datorită faptului că acest regulament ar cuprinde două componente indisciabile, una încadrându-se în politica comercială comună, iar cealaltă în protecția mediului, care nu pot fi considerate secundare sau indirecte una în raport cu cealaltă.

Curtea nu a urmat acest raționament și a apreciat că din analiza regulamentului atacat reiese că acesta urmărește în principal, atât prin obiectivul, cât și prin conținutul său, protecția sănătății umane și a mediului împotriva efectelor potențial dăunătoare ale transferurilor transfrontaliere de deșeuri. Mai precis, în măsura în care procedura de notificare prealabilă și de acord preliminar scris urmărește în mod clar un scop de protecție a mediului în domeniul transferurilor de deșeuri între statele membre și, prin urmare, a fost întemeiată în mod corect pe articolul 175 alineatul (1) CE, ar fi incoerent să se considere că aceeași procedură, atunci când se aplică transferurilor de deșeuri între statele membre și țările terțe, cu același obiectiv de protecție a mediului, are caracterul unui instrument al politicii comerciale comune și, pentru acest motiv, trebuie să se întemeieze pe articolul 133 CE. Această concluzie este confirmată de o analiză a contextului legislativ în care se înscrie regulamentul atacat. O interpretare largă a noțiunii de politică comercială comună nu este de natură să repună în discuție constatarea potrivit căreia Regulamentul nr. 1013/2006 este un instrument care se încadrează în principal în politica de protecție a mediului. În acest sens, un act comunitar se poate încadra în acest domeniu chiar dacă măsurile prevăzute de actul comunitar menționat pot afecta schimburile comerciale. Astfel, un act comunitar nu intră în competența exclusivă în domeniul politicii comerciale comune prevăzute la articolul 133 CE decât dacă privește în mod specific schimburile internaționale, prin aceea că este destinat, în esență, promovării,

³ Regulamentul (CE) nr. 1013/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 iunie 2006 (JO L 190, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 16, p. 172).

facilitării sau reglementării schimburilor comerciale și are efecte directe și imediate asupra comerțului sau a schimburilor cu produsele în cauză. Fără îndoială, nu aceasta este situația în speță. Astfel, Regulamentul nr. 1013/2006 nu are ca scop definirea caracteristicilor pe care trebuie să le aibă deșeurile pentru a circula în mod liber pe piața internă sau în cadrul schimburilor comerciale cu țările terțe, ci instituirea unui sistem armonizat de proceduri prin intermediul cărora să poată fi limitată circulația deșeurilor în scopul asigurării protecției mediului.

Contenciosul interpilon referitor la temeiul juridic a generat cauza *Irlanda/Parlamentul European și Consiliul* (Hotărârea din 10 februarie 2009, C-301/06). Curtea a statuat că adoptarea Directivei 2006/24/CE privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice⁴ trebuia operată în temeiul Tratatului CE, în măsura în care este în cauză, în mod preponderent, funcționarea pieței interne.

Astfel, legiuitorul comunitar poate recurge la articolul 95 CE, printre altele, în cazul existenței unor diferențe între reglementările naționale, atunci când aceste diferențe sunt de natură să îngreuească libertățile fundamentale sau să dea naștere unor denaturări ale concurenței și să aibă astfel o incidență directă asupra funcționării pieței interne. Or, s-a constatat că diferențele dintre reglementările naționale adoptate în domeniul păstrării datelor referitoare la comunicațiile electronice erau de natură să aibă incidență directă asupra funcționării pieței interne și că era previzibil că această incidență urma să fie din ce în ce mai gravă. O astfel de situație justifică urmărirea de către legiuitorul comunitar a obiectivului de a proteja buna funcționare a pieței interne prin adoptarea unor norme armonizate.

Pe de o parte, Curtea subliniază că aceeași directivă a modificat dispozițiile Directivei privind protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor electronice, ea însăși întemeiată pe articolul 95 CE. În aceste condiții, în măsura în care modifică o directivă existentă care face parte din acquis-ul comunitar, această directivă nu putea să fie întemeiată pe o dispoziție a Tratatului UE fără să se încalce articolul 47 din acesta.

În sfârșit, Curtea constată că Directiva 2006/24 reglementează operațiuni care sunt independente de punerea în aplicare a vreunei eventuale acțiuni de cooperare polițienească și judiciară în materie penală. Aceasta nu armonizează nici chestiunea accesului la date al autorităților naționale competente în materie de aplicare a legii, nici pe aceea referitoare la utilizarea și la schimbul acestor date între aceste autorități. Aceste chestiuni, care intră, în principiu, în domeniul de aplicare al titlului VI din Tratatul UE, au fost excluse din dispozițiile acestei directive. Prin urmare, conținutul material al Directivei 2006/24 are în vedere în principal activitățile furnizorilor de servicii în sectorul vizat al pieței interne, cu excluderea activităților statale care intră în domeniul de aplicare al titlului VI din Tratatul UE. Având în vedere acest conținut material, trebuie constatat că directiva menționată vizează în mod preponderent funcționarea pieței interne.

Chiar dacă proclamarea acestora de către Curte a avut loc cu mult timp în urmă, principiile generale ale dreptului comunitar continuă să alimenteze jurisprudența. În cauza *Heinrich* (Hotărârea din 10 martie 2009, C-345/06), Curtea a subliniat întinderea necesarei publicități a actelor juridice

⁴ Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice și de modificare a Directivei 2002/58/CE (JO L 105, p. 54, Ediție specială, 13/vol. 53, p. 51).

și a confirmat astfel importanța principiului securității juridice în calitate de principiu general al dreptului comunitar.

Unui călător nu i s-a permis îmbarcarea la aeroportul Schwechat din Viena pentru motivul că bagajul său de mână conținea articole considerate articole interzise în virtutea unor reglementări comunitare. Regulamentul (CE) nr. 2320/2002⁵ interzice printre altele prezența la bordul avioanelor a anumitor articole, care sunt definite de o manieră generală într-o listă anexată la regulament. Punerea în aplicare a acestui regulament este asigurată prin Regulamentul (CE) nr. 622/2003⁶ și anexa sa, modificată în 2004 prin Regulamentul (CE) nr. 68/2004⁷, însă niciodată publicată.

Ca urmare a refuzului de îmbarcare, persoana implicată a inițiat o acțiune în justiție pentru a obține constatarea nelegalității măsurilor luate împotriva sa. Instanța națională a solicitat Curții să stabilească dacă regulamentele sau părțile din regulamente care nu au fost publicate în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* pot avea totuși forță obligatorie.

În cuprinsul hotărârii, Curtea a amintit mai întâi că, din însăși formularea dispozițiilor articolului 254 alineatul (2) CE, rezultă că un regulament poate produce efecte juridice numai dacă a fost publicat în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. Curtea a subliniat în continuare că un act care emană de la o instituție comunitară nu este opozabil persoanelor fizice și juridice într-un stat membru înainte ca acestea din urmă să aibă posibilitatea de a lua cunoștință de acest act printr-o publicare conformă cerințelor legale în *Jurnalul Oficial*. Aceleași principii se impun măsurilor adoptate de statele membre pentru punerea în executare a unei reglementări comunitare.

În ceea ce privește cazul în speță, Curtea a subliniat că Regulamentul (CE) nr. 2320/2002 urmărește să instituie obligații în sarcina particularilor în măsura în care interzice prezența la bordul avioanelor a anumitor articole definite într-o listă anexată la regulament. Întrucât anexa la Regulamentul nr. 622/2003 nu a fost publicată, Curtea s-a aflat în imposibilitatea de a examina dacă aceasta privește și lista articolelor interzise și urmărește, așadar, să impună obligații în sarcina particularilor. Curtea a adăugat că nu poate fi totuși exclus ca această situație să se regăsească în speță. În plus, tot potrivit Curții, lista articolelor interzise nu se încadrează în niciuna dintre categoriile de măsuri și de informații care sunt considerate confidențiale și care, ca urmare, nu se publică. Astfel, în cazul în care Regulamentul nr. 622/2003 ar prevedea adaptări ale acestei liste de articole interzise, rezultă că, în aceste condiții, ar fi neîndoielnic lipsit de validitate. Curtea a concluzionat că anexa la Regulamentul nr. 622/2003 nu are forță obligatorie în măsura în care urmărește să instituie obligații în sarcina particularilor.

În cauza *Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware/Consiliul* (Hotărârea din 1 octombrie 2009, C-141/08 P), Curtea, pronunțându-se asupra recursului, a amintit caracterul fundamental al respectării dreptului la apărare și a sancționat încălcarea acestuia din urmă în cadrul unei proceduri antidumping.

⁵ Regulamentul (CE) nr. 2320/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2002 de instituire a unor norme comune în domeniul siguranței aviației civile (JO L 355, p. 1, Ediție specială, 07/vol. 11, p. 51).

⁶ Regulamentul (CE) nr. 622/2003 al Comisiei din 4 aprilie 2003 de stabilire a măsurilor de aplicare a standardelor comune de bază privind siguranța aeriană (JO L 89, p. 9, Ediție specială, 07/vol. 11, p. 103).

⁷ Regulamentul (CE) nr. 68/2004 al Comisiei din 15 ianuarie 2004 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 622/2003 de stabilire a măsurilor de aplicare a standardelor comune de bază privind siguranța aeriană (JO L 10, p. 14, Ediție specială, 07/vol. 16, p.3).

Dezbaterea privea printre altele nerespectarea termenului de zece zile prevăzut la articolul 20 alineatul (5) din Regulamentul (CE) nr. 384/96⁸ pentru a transmite Consiliului propunerile definitive ale Comisiei. În cuprinsul hotărârii sale, Curtea a explicat mai întâi că Comisia este ținută să respecte acest termen pentru a da ocazia întreprinderilor, informate despre intenția sa de a spori taxa antidumping în raport cu cea avută în vedere în comunicarea sa precedentă, să își prezinte observațiile. În continuare, Curtea a amintit că nerespectarea termenului nu poate conduce la anularea regulamentului adoptat de Consiliu decât în măsura în care există posibilitatea ca, din cauza acestei neregularități, procedura administrativă să fi putut produce un rezultat diferit, afectând astfel în mod concret dreptul la apărare al întreprinderii în cauză.

Pentru a obține anularea unei decizii a Comisiei de refuzare a acordării statutului de întreprindere care funcționează în condiții de economie de piață, adoptată cu încălcarea termenului de 10 zile, întreprinderea în cauză nu este ținută să demonstreze că decizia Comisiei ar fi avut un conținut diferit, ci doar că o astfel de ipoteză nu este complet exclusă, din moment ce și-ar fi putut realiza mai bine apărarea în lipsa unor neregularități procedurale. În ceea ce privește aplicarea acestui principiu în cazul în speță, Curtea a apreciat, spre deosebire de Tribunal, că, având în vedere faptul că deja, în două rânduri, Comisia își schimbase poziția ca urmare a observațiilor care i-au fost prezentate de părțile interesate, nu se poate exclude că aceasta și-ar fi modificat încă o dată poziția ca urmare a argumentelor invocate de întreprinderea implicată. Prin urmare, Curtea nu a anulat numai hotărârea Tribunalului, ci și regulamentul atacat al Consiliului.

Tot în domeniul principiilor generale ale dreptului comunitar, vom evidenția refuzul Curții de a considera principiul egalității acționarilor drept un principiu general de drept comunitar. În cauza *Audiolux și alții* (Hotărârea din 15 octombrie 2009, C-101/08), Curtea a statuat astfel că dreptul comunitar nu cuprinde un principiu general de drept conform căruia acționarii minoritari sunt protejați prin obligația acționarului dominant care achiziționează sau exercită controlul unei societăți de a oferi acestora posibilitatea de a le cumpăra acțiunile în aceleași condiții precum cele convenite la achiziționarea unei participații care conferă sau consolidează controlul acționarului dominant. Potrivit Curții, simpla împrejurare că dreptul comunitar derivat prevede anumite dispoziții aferente protecției acționarilor minoritari nu este suficientă, ca atare, pentru a se demonstra existența unui principiu general de drept comunitar, în special dacă domeniul de aplicare al acestora este limitat la drepturi clar definite și certe. În plus, principiul general al egalității de tratament nu poate, prin el însuși, să determine nașterea unei obligații specifice în sarcina acționarului dominant în beneficiul celorlalți acționari și nici să determine situația specifică la care se raportează o astfel de obligație. Potrivit Curții, un asemenea tratament presupune opțiuni de ordin legislativ, întemeiate pe o ponderare a intereselor în joc și pe stabilirea prealabilă a unor norme precise și detaliate, și nu poate fi dedus din principiul general al egalității de tratament. Astfel, principiile generale de drept comunitar au rang constituțional, în timp ce tratamentul menționat este caracterizat printr-un grad de detaliu care necesită o elaborare legislativă, ceea ce se poate realiza, la nivel comunitar, printr-un act de drept comunitar derivat.

Interzicerea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie sau naționalitate și implicațiile sale au fost examinate într-un cadru procesual neobișnuit. Astfel, în cauza *ĀEZ* (Hotărârea din 27 octombrie 2009, C-115/08), Curtea a fost chemată să se pronunțe asupra acestui principiu în cadrul domeniului de aplicare al Tratatului CEEA.

⁸ Regulamentul (CE) nr. 384/96 al Consiliului din 22 decembrie 1995 privind protecția împotriva importurilor care fac obiectul unui dumping din partea țărilor care nu sunt membre ale Comunității Europene (JO L 56, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 12, p. 223).

O instanță locală austriacă, sesizată cu o acțiune în încetarea tulburărilor de vecinătate formulată de proprietari de terenuri împotriva centralei nucleare situate la Temelín, în Republica Cehă, a solicitat Curții să stabilească dacă autorizația eliberată de autoritățile cehe pentru exploatarea centralei trebuia recunoscută în Austria în cadrul unei asemenea acțiuni judiciare, întrucât o asemenea recunoaștere nu era prevăzută de legislația austriacă.

Curtea a constatat mai întâi că activitatea industrială exercitată de centrala de la Temelín intră în domeniul de aplicare al Tratatului de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice (CEEA). Curtea a subliniat în continuare că întreprinderile care exploatează o instalație situată într-un stat membru sunt în mod normal stabilite potrivit dreptului acestuia, iar situația lor este comparabilă cu cea a resortisanților acestui stat. În consecință, diferența de tratament în detrimentul instalațiilor care beneficiază de o autorizație administrativă emisă într-un alt stat membru decât Republica Austria trebuie considerată ca fiind o diferență de tratament pe motiv de naționalitate. Or, principiul interzicerii oricărei discriminări pe motiv de cetățenie sau naționalitate constituie un principiu general al dreptului comunitar, aplicabil și în cadrul Tratatului CEEA. Prin urmare, în cadrul Tratatului CEEA trebuie examinată diferența de tratament operată de Republica Austria în detrimentul instalațiilor nucleare care beneficiază de o autorizație administrativă emisă într-un alt stat membru. În continuare, Curtea a subliniat că discriminarea pe motiv de naționalitate nu poate fi justificată prin obiective de natură pur economică, precum protecția operatorilor economici naționali. Această discriminare nu poate fi justificată nici prin obiectivul protecției vieții, sănătății publice, a mediului ori a dreptului de proprietate, în măsura în care există un cadru comunitar, în care se înscrie parțial această autorizație, care asigură această protecție. Rezultă că Republica Austria nu poate justifica discriminarea aplicată în privința autorizației administrative emise în Republica Cehă pentru exploatarea centralei nucleare de la Temelín.

Deși condițiile de admisibilitate a acțiunii în anulare au făcut obiectul unei jurisprudențe bogate, în cauzele reunite *Comisia/Ente per le Ville Vesuviane* (Hotărârea din 10 septembrie 2009, C-445/07 P și C-455/07 P), Curtea, pronunțându-se cu privire la recurs, a trebuit să se aplece o dată în plus asupra condițiilor de admisibilitate a acțiunilor formulate de autoritățile infrastatale vizate de acordarea asistenței financiare.

După ce a amintit că, în temeiul articolului 230 al patrulea paragraf CE, o entitate regională sau locală poate, în măsura în care beneficiază de personalitate juridică în temeiul dreptului național, să formuleze o acțiune împotriva deciziilor a căror destinatară este sau care o privesc în mod direct și individual, Curtea a precizat că condiția afectării directe impune îndeplinirea a două criterii cumulative, și anume ca, în primul rând, măsura comunitară contestată să producă în mod direct efecte asupra situației juridice a particularului și, în al doilea rând, să nu lase nicio putere de apreciere destinatarilor care sunt însărcinați cu punerea sa în aplicare.

În această privință, spre deosebire de Tribunal, Curtea a apreciat că desemnarea, într-o decizie de acordare a unei contribuții financiare comunitare, a unei entități regionale sau locale drept autoritate responsabilă cu realizarea unui proiect al Fondului european de dezvoltare regională nu implică faptul că această entitate este ea însăși titularul dreptului la contribuția respectivă. De asemenea, chiar faptul că autoritățile naționale și-au exprimat intenția de recuperare a sumelor primite în mod nejustificat de entitatea regională sau locală respectivă constituie expresia existenței unei voințe autonome a acestora, în lipsa unor obligații în această privință în temeiul dreptului comunitar, ceea ce demonstrează puterea de apreciere a statului membru în cauză. Prin urmare, Curtea a decis că autoritatea infrastatală respectivă nu era vizată în mod direct prin decizia Comisiei și nu putea, așadar, decât să se îndrepte către instanța națională pentru a contesta legalitatea măsurilor naționale referitoare la aplicarea unui act comunitar.

Curtea a avut de asemenea ocazia de a aminti exigențele principiului contradictorialității, care guvernează procedura în fața instanțelor comunitare.

Astfel, în cauza *Comisia/Irlanda și alții* (Hotărârea din 2 decembrie 2009, C-89/08 P), Curtea a statuat că, în general, acest principiu nu doar conferă fiecărei părți la un proces dreptul de a lua cunoștință de înscrisurile și de observațiile prezentate de partea adversă în fața instanței și de a le discuta și nu numai că se opune faptului ca instanța comunitară să își întemeieze decizia pe fapte și pe documente despre care părțile sau una dintre acestea nu au putut lua cunoștință și cu privire la care nu au fost, așadar, în măsură să își precizeze poziția, ci implică și dreptul părților de a lua cunoștință și de a discuta motivele de drept invocate din oficiu de instanță, pe care aceasta intenționează să își întemeieze decizia. Astfel, în vederea îndeplinirii cerințelor privind dreptul la un proces echitabil, este important ca părțile să aibă cunoștință și să poată discuta în contradictoriu atât elementele de fapt, cât și elementele de drept care sunt decisive pentru rezultatul procedurii. În consecință, cu excepția cazurilor speciale, cum sunt mai ales cele prevăzute de regulamentele de procedură ale instanțelor comunitare, o decizie nu poate fi întemeiată de instanța comunitară pe un motiv de drept invocat din oficiu, chiar dacă este un motiv de ordine publică și, precum în speță, întemeiat pe nemotivarea deciziei în litigiu, fără ca instanța să fi invitat în prealabil părțile să își prezinte observațiile cu privire la motivul menționat. De altfel, Curtea a precizat că, în contextul similar al articolului 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO), s-a pronunțat deja în sensul că tocmai având în vedere acest articol și scopul însuși al dreptului oricărei persoane interesate la o procedură contradictorie și la un proces echitabil în sensul acestei dispoziții, din oficiu sau la propunerea avocatului general sau la cererea părților, Curtea poate dispune redeschiderea procedurii orale, în conformitate cu articolul 61 din Regulamentul de procedură, în cazul în care consideră că nu este suficient lămurită sau că trebuie să soluționeze cauza pe baza unui argument care nu a fost pus în discuția părților (a se vedea Ordonanța din 4 februarie 2000, *Emesa Sugar*, C-17/98, Rec., p. I-665, punctele 8, 9 și 18, precum și Hotărârea din 10 februarie 2000, *Deutsche Post*, C-270/97 și C-271/97, Rec., p. I-929, punctul 30). Potrivit Curții, în speță rezultă din dosar și din ședința în fața Curții că, prin hotărârea atacată, Tribunalul a anulat decizia Comisiei pe baza unui motiv invocat din oficiu, întemeiat pe încălcarea articolului 253 CE, fără a fi invitat în prealabil părțile, în cursul procedurii scrise sau al procedurii orale, să își prezinte observațiile cu privire la motivul menționat. Procedând astfel, Tribunalul a încălcat principiul contradictorialității, aducând astfel atingere intereselor Comisiei. Curtea a explicat că, astfel cum a arătat avocatul general, deși nemotivarea unui act comunitar constituie o deficiență care, în principiu, nu poate fi remediată, constatarea unei asemenea deficiențe rezultă, cu toate acestea, dintr-o apreciere care, potrivit unei jurisprudențe constante, trebuie să ia în considerare un anumit număr de elemente. O astfel de apreciere poate face obiectul unei discuții, în special atunci când nu se referă la o lipsă totală de motivare, ci la motivarea unui aspect precis de fapt și de drept. În speță, Comisia ar fi putut în special, dacă i s-ar fi acordat posibilitatea de a-și prezenta observațiile, să invoce aceleași argumente precum cele prezentate în cadrul celui de al patrulea și al celui de al cincilea motiv de recurs.

În ceea ce privește obligațiile pe care dreptul comunitar le stabilește în sarcina statelor membre, în cauza *Danske Slagterier* (Hotărârea din 24 martie 2009, C-445/06), Curtea a avut ocazia de a aminti principiile răspunderii extracontractuale a statelor membre pentru încălcarea dreptului comunitar, aducând totodată anumite precizări și explicații în ceea ce privește aplicarea lor concretă.

În ceea ce privește punerea în aplicare a acestei răspunderi, Curtea a amintit că, în lipsa unei reglementări comunitare, statului îi revine obligația ca, în cadrul dreptului național al răspunderii, să repare prejudiciul cauzat particularilor prin încălcarea dreptului comunitar, fiind înțeles că condițiile, în special cele privind termenul de prescripție, prevăzute de legislațiile naționale în domeniul reparării prejudiciilor respectă principiul echivalenței și principiul efectivității. În această

privință, stabilirea, în mod anticipat, a unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii, a fost deja considerată compatibilă cu dreptul comunitar. Curtea a adăugat că un asemenea termen trebuie să fie, în plus, suficient de previzibil pentru justițiabil. Este de competența instanței naționale, ținând seama de ansamblul elementelor care caracterizează situația juridică și de fapt la data faptelor, să verifice dacă această situație se regăsește în speță. Revine de asemenea instanței naționale să verifice dacă, din cauza aplicării prin analogie a termenului prevăzut de legislația națională, condițiile de reparare a prejudiciilor cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar de către statul membru în cauză nu sunt mai puțin favorabile decât cele aplicabile reparării prejudiciilor similare de natură internă.

În continuare, pronunțându-se asupra aplicării concrete a termenului de prescripție, Curtea a concluzionat că dreptul comunitar nu impune ca, atunci când Comisia Europeană a inițiat o procedură de constatare a neîndeplinirii obligațiilor în temeiul articolului 226 CE, termenul de prescripție să fie întrerupt sau suspendat. De asemenea, dreptul comunitar nu se opune ca termenul de prescripție, în cazul unei acțiuni în răspundere împotriva statului pentru transpunerea incorectă a unei directive, precum în speță, să înceapă să curgă de la data la care primele consecințe prejudiciabile ale acestei transpuneri incorecte s-au produs și la care consecințele prejudiciabile ulterioare ale acesteia sunt previzibile, chiar dacă această dată este anterioară transpunerii corecte a acestei directive.

În sfârșit, în ceea ce privește atitudinea impusă părții vătămate, Curtea a decis că este compatibilă cu dreptul comunitar o reglementare națională care prevede că un particular nu poate obține repararea unui prejudiciu a cărui apariție a omis, intenționat sau din neglijență, să o prevină prin utilizarea unor căi legale, cu condiția ca utilizarea acestei căi legale să poată fi impusă în mod rezonabil persoanei vătămate, fapt care trebuie apreciat de instanța de trimitere. Probabilitatea ca instanța națională să introducă o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare în temeiul articolului 234 CE sau existența unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor pendinte în fața Curții nu poate constitui, ca atare, un motiv suficient pentru a concluziona că nu este rezonabil să se utilizeze o cale legală.

În ceea ce privește dreptul relațiilor externe ale Comunității, un aviz și trei cauze merită să fie semnalate.

În Avizul său 1/08 din 30 noiembrie 2009, Curtea s-a pronunțat, la cererea Comisiei, în temeiul articolului 300 alineatul (6) CE, asupra aspectului dacă, pe de o parte, Comunitatea Europeană dispune de o competență exclusivă sau doar de o competență partajată cu statele membre pentru a încheia cu anumiți membri ai Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) acorduri având ca obiect modificarea listelor de angajamente specifice ale Comunității și ale statelor sale membre în temeiul Acordului General privind Comerțul cu Servicii (GATS) și, pe de altă parte, care este temeiul juridic adecvat la care trebuie să se recurgă pentru a încheia aceste acorduri.

În speță, extinderile intervenite în cursul anilor 1995 și 2004 au determinat necesitatea de a elabora o nouă listă care să includă cele 13 noi state membre care, până în acel moment, deținuseră câte o listă proprie de angajamente în cadrul GATS. În vederea fuzionării listei de angajamente a celor 13 noi state membre cu lista actuală a Comunității și a statelor sale membre, Comisia a notificat lista modificărilor și a retragerilor de angajamente la 28 mai 2004. Or, în temeiul articolului XXI din GATS, aceste modificări care au intervenit în listele de angajamente au antrenat cereri de compensare în favoarea unor membri ai OMC afectați de diferitele adaptări ale listelor datorate fuziunii. Curtea a amintit mai întâi că alegerea temeiului juridic corespunzător prezintă o importanță de natură constituțională. Astfel, întrucât Comunitatea nu dispune decât de competențe atribuite, ea trebuie să asocieze acordul pe care urmărește să îl încheie unei dispoziții din tratat care o abilitază să

aprobe un astfel de act. Așadar, Curtea a examinat competența Comunității de a încheia acordurile în cauză și temeiurile juridice aferente unei asemenea încheieri, întrucât între aceste două întrebări există o legătură indisolubilă. Analizând alineatele (1), (5) și (6) ale articolului 133 CE, Curtea a ajuns la concluzia că acordurile cu membrii afectați ai OMC țin de competența partajată a Comunității Europene și a statelor membre. În ceea ce privește temeiul juridic adecvat, Curtea a precizat că elementul „transporturi” pe care îl cuprind acordurile în cauză intră, în conformitate cu articolul 133 alineatul (6) al treilea paragraf CE, în domeniul politicii transporturilor, iar nu în cel al politicii comerciale comune. În sfârșit, Curtea a dedus din analiza sa că actul comunitar privind încheierea acordurilor menționate trebuie să fie întemeiat atât pe articolul 133 alineatele (1), (5) și alineatul (6) al doilea paragraf CE, cât și pe articolul 71 CE și pe articolul 80 alineatul (2) CE coroborate cu articolul 300 alineatul (2) și alineatul (3) primul paragraf CE.

În cauzele *Comisia/Austria* și *Comisia/Suedia* (Hotărârile din 3 martie 2009, C-205/06 și C-249/06), Curtea, în cadrul unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor inițiate de Comisie, a constatat că prin nerecurgerea la mijloacele corespunzătoare pentru a elimina incompatibilitățile dintre obligațiile care le incumbă în temeiul dreptului comunitar și dispozițiile în materie de transfer de capitaluri cuprinse în acordurile privind investițiile încheiate cu anumite state terțe, Regatul Suediei și Republica Austria nu și-au îndeplinit obligațiile care le revin în temeiul articolului 307 al doilea paragraf CE. În speță, diferitele acorduri privind investițiile conțineau clauze care asigură libertatea de transfer al plăților legate de o investiție în valută liber convertibilă. Acordurile menționate erau conforme în acest sens cu textul articolului 56 alineatul (1) CE, care interzice orice restricție privind circulația capitalurilor și plățile între statele membre, precum și între statele membre și țările terțe. Cu toate acestea, dispozițiile articolului 57 alineatul (2) CE, ale articolului 59 CE și ale articolului 60 alineatul (1) CE conferă Consiliului competența de a restrânge, în anumite ipoteze precise, circulația capitalurilor și plățile între statele membre și statele terțe. Curtea a observat mai întâi că, pentru a asigura efectul util al dispozițiilor menționate, este necesar ca măsurile care restrâng libera circulație a capitalurilor să poată fi aplicate imediat, în cazul în care ar fi adoptate de Consiliu, în privința statelor vizate și care pot fi chiar state terțe care au încheiat un acord privind investițiile cu Regatul Suediei și cu Republica Austria. Aceste competențe ale Consiliului, care constau în adoptarea unilaterală de măsuri restrictive în raport cu statele terțe într-un domeniu identic sau conex cu cel reglementat de un acord anterior încheiat între un stat membru și un stat terț, pun în evidență o incompatibilitate cu acordul menționat atunci când, pe de o parte, acesta nu prevede nicio dispoziție care să permită statului membru respectiv să își exercite drepturile și să își îndeplinească obligațiile în calitate de membru al Comunității și atunci când, pe de altă parte, nu există niciun mecanism de drept internațional care să permită acest lucru. Curtea a precizat, pe de altă parte, că durata inerentă oricărei negocieri internaționale care ar fi necesară pentru rediscutarea acordului în cauză este prin natura sa incompatibilă cu efectul util al acestor măsuri. Posibilitatea de a recurge la alte mijloace oferite de dreptul internațional, precum suspendarea acordului ori chiar denunțarea acordului în cauză sau a unora dintre clauzele acestuia, este prea nesigură din punctul de vedere al efectelor pentru a garanta că măsurile adoptate de Consiliu ar putea fi aplicate în mod util.

În cauza *Soysal și Savatli* (Hotărârea din 19 februarie 2009, C-228/06), Curtea s-a pronunțat asupra clauzei „standstill” prevăzute la articolul 41 alineatul (1) din protocolul adițional la Acordul de asociere CEE-Turcia⁹. Potrivit acesteia, părțile contractante se abțin să introducă în relațiile dintre

⁹ Protocolul adițional semnat la 23 noiembrie 1970 la Bruxelles și încheiat, aprobat și confirmat în numele Comunității prin Regulamentul (CEE) nr. 2760/72 al Consiliului din 19 decembrie 1972 (JO L 293, p. 1, Ediție specială, 11/vol. 1, p. 37).

ele noi restricții privind libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor începând cu data intrării în vigoare a acestui protocol.

În speță, era vorba despre doi resortisanți turci care doreau să își exercite pe teritoriul unui stat membru dreptul la libera circulație a serviciilor în temeiul acordului de asociere menționat. Curtea a amintit mai întâi că această dispoziție, enunțată în termeni clari, preciși și necondiționați, are un efect direct. Curtea a continuat interpretând dispoziția vizată în sensul că interzice instituirea, începând cu data intrării în vigoare a protocolului adițional la Acordul de asociere CEE-Turcia, în privința statului membru vizat, a unei obligații de a deține viză pentru a li se permite unor resortisanți turci să intre pe teritoriul unui stat membru cu scopul de a presta servicii pe acest teritoriu în numele unei întreprinderi stabilite în Turcia, în condițiile în care, la acea dată, nu era cerută o astfel de viză.

Potrivit Curții, această concluzie nu poate fi repusă în discuție de împrejurarea că restricția respectivă rezultă dintr-o reglementare națională de punere în aplicare a unei dispoziții comunitare de drept derivat, dat fiind faptul că acordurile internaționale încheiate de Comunitate prevalează asupra actelor de drept comunitar derivat.

Cetățenia europeană

Cauza *Rüffler* (Hotărârea din 23 aprilie 2009, C-544/07) constituie un bun exemplu în materia aplicării dreptului de circulație și de ședere al cetățenilor Uniunii.

Domnul Rüffler, fost lucrător german care s-a instalat în Polonia la pensie, beneficiază de două pensii percepute în Germania, dintre care una este impozitată în acest stat membru, iar cealaltă pe teritoriul polonez. Domnul Rüffler a solicitat administrației fiscale poloneze ca impozitul pe venit pe care îl datorează în Polonia să fie redus în funcție de quantumul cotizațiilor la asigurarea de sănătate pe care le-a plătit în Germania. Această cerere a fost totuși respinsă pentru motivul că legislația poloneză prevede că numai cotizațiile plătite unei instituții poloneze de asigurare de sănătate pot fi deduse din impozitul pe venit. Cauza a fost dedusă judecării instanței naționale și ulterior instanței comunitare.

Spre deosebire de reclamant și de instanța de trimitere, care își întemeiau argumentația pe articolele 12 CE și 39 CE, Curtea a exclus de la început aplicarea articolului 39 CE, dat fiind că nu poate privi decât lucrătorii aflați în activitate sau în căutarea unui loc de muncă. Cu toate acestea, domnul Rüffler se poate prevala de statutul său de cetățean al Uniunii și, în consecință, de dreptul său de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, astfel cum este conferit prin articolul 18 CE. În consecință, Curtea a analizat conformitatea regimului fiscal polonez din perspectiva acestui articol și a decis că, în măsura în care acordă un avantaj fiscal în temeiul cotizațiilor cu condiția ca aceste cotizații să fie plătite unui organism de asigurare de sănătate polonez și are drept consecință refuzarea acordării avantajului menționat contribuabililor care au plătit cotizații unui organism al unui alt stat membru, reglementarea poloneză dezavantajează contribuabilii care și-au exercitat dreptul de liberă circulație, părăsind statul membru în care și-au exercitat întreaga activitate profesională pentru a se instala în Polonia. O astfel de limitare a dreptului la reducerea impozitului pe venit constituie o restricție privind libertatea de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre care nu este în mod obiectiv justificată.

Libera circulație a mărfurilor

În acest domeniu, trei cauze au venit să ilustreze dificultatea definirii conturilor unei măsuri cu efect echivalent.

În cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 10 februarie 2009, C-110/05), și după redeschiderea procedurii orale, Curtea s-a pronunțat asupra cererii introductive a Comisiei prin care aceasta solicita Curții să constate că, interzicând ca motoretele, motocicletele, triciclurile și cvadriclurile să tracteze o remorcă, Republica Italiană nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 28 CE. Potrivit Curții, un stat membru care, pentru motive privind protecția siguranței rutiere, prevede interdicția pentru asemenea vehicule de a tracta o remorcă în mod special concepută pentru acestea și care este produsă și comercializată în mod legal în alte state membre nu își încalcă obligațiile care îi revin în temeiul articolului menționat. Curtea a explicat că o astfel de interdicție constituie în mod cert o măsură cu efect echivalent restricțiilor cantitative la import interzisă prin articolul menționat, în măsura în care are drept efect împiedicarea accesului pe piața în discuție a remorcilor concepute în mod special pentru motociclete, prin faptul că are o influență considerabilă asupra comportamentului consumatorilor și este un obstacol în calea posibilității existenței unei cereri pe piața în cauză pentru astfel de remorci. Cu toate acestea, interdicția menționată trebuie considerată, în speță, ca fiind justificată de motive privind protecția siguranței rutiere. În această privință, chiar dacă este adevărat că revine statului membru care invocă o cerință imperativă pentru a justifica obstacolul în calea liberei circulații a mărfurilor sarcina să demonstreze că reglementarea sa este adecvată și necesară pentru a atinge obiectivul legitim urmărit, această sarcină a probei nu poate merge până la a impune statului membru respectiv să dovedească, în mod pozitiv, că nicio altă măsură imaginabilă nu permite realizarea obiectivului menționat în aceleași condiții. Astfel, chiar dacă nu este exclus ca alte măsuri decât interdicția în discuție să poată asigura un anumit nivel de siguranță rutieră pentru circulația unui ansamblu compus dintr-o motocicletă și o remorcă, nu este mai puțin adevărat că nu se poate nega statelor membre posibilitatea de a realiza un obiectiv precum siguranța rutieră prin introducerea unor norme generale și simple care ar fi ușor de înțeles și de aplicat de conducătorii vehiculelor și ușor de administrat și de controlat de autoritățile competente.

Hotărârea din 30 aprilie 2009, *Fachverband des Buch- und Medienwirtschaft* (C-531/07), se referă la o reglementare austriacă privind prețul impus pentru cărți în limba germană, care prevede că editorul sau importatorul este obligat să stabilească și să aducă la cunoștința publicului un preț final de vânzare, iar importatorul nu poate stabili un preț inferior, după deducerea taxei pe valoarea adăugată, prețului final de vânzare stabilit sau recomandat de editor pentru statul de editare. Potrivit Curții, chiar dacă legislația austriacă privește modalitățile de vânzare ale cărților, aceasta, impunând importatorilor să nu fixeze un preț inferior celui practicat în statul de editare, nu afectează în același mod comercializarea cărților naționale și pe cea a cărților provenind din alte state membre. Curtea a explicat că reglementarea în cauză prevede un tratament mai puțin favorabil pentru cărțile în limba germană care provin din alte state membre față de cărțile naționale, dat fiind faptul că îi împiedică pe importatorii austrieci, precum și pe editorii străini să stabilească prețurile minime de vânzare cu amănuntul potrivit caracteristicilor pieței de import, în timp ce editorii austrieci sunt liberi să stabilească ei înșiși, pentru produsele lor, astfel de prețuri minime pentru vânzarea cu amănuntul pe piața națională. O asemenea legislație constituie, așadar, potrivit Curții, o restricție privind libera circulație a mărfurilor. În plus, Curtea a afirmat că această restricție nu era justificată. Curtea a subliniat printre altele că protecția cărții ca bun cultural poate fi considerată o cerință imperativă de interes public care poate justifica măsuri de restricție privind libera circulație a mărfurilor, cu condiția ca astfel de măsuri să fie de natură să atingă obiectivul stabilit și să nu depășească ceea ce este necesar realizării acestuia. Or, în speță, obiectivul protecției cărții ca bun cultural putea fi atins prin măsuri mai puțin restrictive pentru importator, de exemplu, permițând acestuia sau editorului străin să stabilească, pentru piața austriacă, un preț de vânzare care să țină seama de caracteristicile acestei piețe. În consecință, Curtea a statuat că reglementarea austriacă ce interzice importatorilor de cărți în limba germană să stabilească un preț inferior prețului final de vânzare stabilit sau recomandat de editor în statul

de editare constituie un obstacol în calea liberei circulații a mărfurilor care nu poate fi justificat în temeiul dreptului comunitar.

În cauza *Mickelsson și Roos* (Hotărârea din 4 iunie 2009, C-142/05), Curții i s-a solicitat să stabilească compatibilitatea unei reglementări suedeze prin care se interzice utilizarea, cu excepția anumitor zone, a anumitor tipuri de motovehiculele nautice, și anume „o ambarcațiune cu o lungime mai mică de 4 m, care [...] utilizează un motor cu ardere internă, echipat cu o pompă cu jet de apă ca sursă principală de propulsie și [...] este concepută pentru a fi operată de una sau de mai multe persoane care stau jos, în picioare sau în genunchi mai degrabă pe carcasa ambarcațiunii decât în interiorul acesteia”, cu, printre altele, articolele 28 CE și 30 CE. Potrivit Curții, aceste articole nu se opun unei reglementări naționale care, din motive de protecție a mediului, interzice utilizarea de motovehicule nautice în afara culoarelor desemnate, cu condiția ca, pe de o parte, autoritățile naționale competente să fie obligate să adopte măsurile de punere în aplicare prevăzute pentru a desemna zone din afara culoarelor publice de navigație în care pot fi utilizate aceste vehicule și, pe de altă parte, aceste autorități să fi exercitat efectiv competența care le-a fost atribuită în această privință și să fi desemnat zonele care îndeplinesc condițiile prevăzute de reglementarea națională și, în sfârșit, ca astfel de măsuri să fi fost adoptate într-un termen rezonabil după intrarea în vigoare a acestei reglementări. Desigur, dacă normele naționale privind desemnarea apelor și culoarelor navigabile ar avea ca efect să împiedice utilizatorii acestor vehicule să le utilizeze conform destinației acestora sau să limiteze în mare măsură utilizarea acestora, aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere, asemenea norme ar putea avea o influență considerabilă asupra comportamentului consumatorilor, care, știind că utilizarea autorizată de o asemenea reglementare este foarte limitată, nu ar avea decât un interes redus să cumpere produsul respectiv. Asemenea norme ar avea astfel ca efect să împiedice accesul produselor respective pe piața națională în cauză și ar constitui, așadar, o măsură cu efect echivalent unor restricții cantitative la import interzisă de articolul 28 CE. O asemenea reglementare poate fi totuși justificată prin obiectivul de protecție a mediului dacă sunt respectate condițiile sus-menționate. Astfel, o limitare sau o interdicție privind utilizarea de motovehicule nautice fiind mijloace apte să garanteze protecția mediului, pentru ca reglementarea națională să poată fi considerată justificată, autoritățile naționale trebuie să demonstreze în plus că efectele restrictive ale acesteia asupra liberei circulații a mărfurilor nu depășesc ceea ce este necesar pentru ca obiectivul menționat să fie atins. În această privință, deși nu este exclus ca alte măsuri decât interdicția în cauză să poată asigura un anumit nivel de protecție a mediului, nu este mai puțin adevărat că nu se poate să nu le fie acordată statelor membre posibilitatea de a realiza un obiectiv precum protecția mediului prin introducerea unor norme generale care, pe de o parte, sunt necesare având în vedere particularitățile geografice ale statului membru respectiv și, pe de altă parte, sunt ușor de administrat și de controlat de autoritățile naționale. Cu toate acestea, întrucât chiar modul în care este formulată reglementarea națională induce ideea că, în zonele care trebuie desemnate astfel prin intermediul unor măsuri de punere în aplicare, motovehiculele nautice pot fi utilizate fără să rezulte riscuri sau daune considerate inacceptabile pentru mediu, decurge din aceasta că o interdicție generală privind utilizarea unor asemenea produse în afara culoarelor publice de navigație ar constitui o măsură care depășește ceea ce este necesar pentru a atinge obiectivul de protecție a mediului. Pe de altă parte, dacă instanța de trimitere ar constata că măsurile de punere în aplicare au fost adoptate într-un termen rezonabil, însă ulterior săvârșirii faptelor din acțiunea principală, și că acestea desemnează ca zone navigabile apele în care inculpații din litigiul principal au condus motovehicule nautice și, în consecință, au făcut obiectul unor cercetări, pentru ca măsura națională să își poată păstra proporționalitatea și, prin urmare, justificarea în raport cu obiectivul de protecție a mediului, trebuie să se permită ca această desemnare să poată fi invocată de inculpații respectivi, fapt care, de altfel, este impus și de principiul general de drept comunitar al aplicării retroactive, după caz, a legii penale mai favorabile și a pedepsei mai puțin severe.

Agricultură

Contenciosul în materie agricolă se află de mai mulți ani în scădere netă, iar această tendință s-a confirmat în 2009.

Vom menționa, aşadar, doar cauza *Budějovický Budvar* (Hotărârea din 8 septembrie 2009, C-478/07), care priveşte aspectul protecției denumirii „BUD” ca denumire de origine. Regulamentul Consiliului din 20 martie 2006 privind protecția indicațiilor geografice și a denumirilor de origine ale produselor agricole și alimentare¹⁰ urmărește să garanteze consumatorilor că produsele agricole care poartă o indicație geografică înregistrată în temeiul acestui regulament prezintă, datorită provenienței dintr-o zonă geografică determinată, anumite caracteristici specifice și, prin urmare, oferă o garanție de calitate datorată provenienței lor geografice. Dacă îndeplinesc condițiile stabilite de regulament, denumirile de origine și indicațiile geografice denumite „calificate” sunt protejate. În schimb, regulamentul nu se aplică indicațiilor geografice denumite „simple”, și anume acelor care nu impun ca produsele să prezinte o caracteristică specială sau un anumit renume legate de locul de proveniență. Cu toate acestea, protecția unei asemenea indicații de proveniență geografică simple din partea unui stat membru, ce poate implica o restricție în calea liberei circulații a mărfurilor, poate fi, în anumite condiții, justificată din perspectiva dreptului comunitar. În speță, fusese inițiată de o braserie cehă, în fața instanței comerciale din Viena, o procedură care viza aplicarea unei interdicții, în privința unui distribuitor vienez de băuturi, de a comercializa, sub marca American Bud, bere produsă de o braserie stabilită în Statele Unite, pentru motivul că utilizarea acestei denumiri pentru o bere care provine dintr-un alt stat decât Republica Cehă ar fi contrară dispozițiilor convenției bilaterale încheiate în 1976 între Austria și fosta Republică Socialistă Cehoslovacă. Denumirea „Bud” ar constitui o denumire protejată, în conformitate cu această convenție, care ar fi, aşadar, rezervată pentru produsele cehe. Întrebată de instanța vieneză cu privire la condițiile în care denumirea „Bud” poate fi protejată, în temeiul convenției bilaterale menționate, pentru berea produsă în Republica Cehă, Curtea a arătat că denumirea „Bud” ar putea constitui o indicație de proveniență geografică simplă și indirectă, mai precis, o denumire în cazul căreia nu există o legătură directă între o calitate specifică, reputația sau o altă caracteristică a produsului, pe de o parte, și originea sa geografică specifică, pe de altă parte, denumire care, în plus, nu este în sine un nume geografic, dar care este cel puțin aptă să informeze consumatorul că produsul care o poartă provine dintr-un loc specific, dintr-o anumită regiune sau dintr-o anumită țară. Dacă instanța comercială califică denumirea „Bud” drept o indicație de proveniență geografică simplă, trebuia să verifice dacă, potrivit condițiilor de fapt și concepțiilor care predomină în Republica Cehă, denumirea „Bud” este cel puțin aptă să informeze consumatorul cu privire la faptul că produsul care o poartă provine dintr-o regiune sau dintr-un loc de pe teritoriul acestui stat membru și că nu a dobândit un caracter generic în acest stat membru. În aceste condiții, dreptul comunitar nu se opune unei protecții naționale a unei astfel de indicații de proveniență geografică simple și nici, de altfel, extinderii acestei protecții printr-un tratat bilateral la teritoriul altui stat membru. Cu toate acestea, potrivit instanței comerciale, denumirea „Bud” trebuie calificată mai curând ca denumire de origine care desemnează produse ale căror particularități se datorează unor factori naturali sau umani inerenți locului lor de proveniență. Pentru acest motiv, instanța comercială urmărea să afle dacă regulamentul comunitar referitor la protecția indicațiilor geografice se opune protecției denumirii de origine „Bud” a cărei înregistrare nu a fost solicitată în conformitate cu acest regulament. Astfel, cu ocazia aderării la Uniunea Europeană, Republica Cehă nu ar fi cerut protecția comunitară decât pentru trei indicații de proveniență referitoare la berea produsă în orașul České Budějovice, și anume „Budějovické pivo”, „Českobudějovické pivo”

¹⁰ Regulamentul (CE) nr. 510/2006 al Consiliului din 20 martie 2006 privind protecția indicațiilor geografice și a denumirilor de origine ale produselor agricole și alimentare (JO L 93, p. 12, Ediție specială, 03/vol. 71, p. 114).

și „Budějovický měšťanský var”, ce desemnează o bere cu o concentrație mare de alcool denumită „Bud Super Strong”. Potrivit Curții, regulamentul referitor la protecția indicațiilor geografice și a denumirilor de origine are un caracter exhaustiv, în sensul că se opune aplicării unui regim de protecție prevăzut de tratatele încheiate între două state membre, precum tratatele bilaterale în cauză, care conferă unei denumiri, recunoscută potrivit dreptului unui stat membru ca fiind o denumire de origine, o protecție într-un alt stat membru în care această protecție este efectiv solicitată, deși această denumire de origine nu a făcut obiectul unei cereri de înregistrare în temeiul regulamentului menționat.

Libera circulație a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor

Și în acest an, Curtea a pronunțat numeroase hotărâri referitoare, pe de o parte, la aplicarea principiilor liberei circulații în reglementarea comunitară și, pe de altă parte, la restricțiile impuse de anumite reglementări naționale libertăților de circulație. Mai multe cauze privesc simultan exercitarea mai multor libertăți, ceea ce impune o prezentare libertate cu libertate mai curând decât o prezentare hotărâre cu hotărâre.

În materia libertății de stabilire și a liberei circulații a lucrătorilor, trebuie evidențiată cauza *Consiglio Nazionale degli Ingegneri* (Hotărârea din 29 ianuarie 2009, C-311/06), care privește interpretarea Directivei 89/48/CEE din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durata minimă de trei ani¹¹. Întrebările preliminare adresate Curții se refereau mai precis la posibilitatea, pentru deținătorul unui titlu de omologare a unei diplome eliberat de o autoritate a unui alt stat membru care nu atestă nicio formare din cadrul sistemului de învățământ al acestui stat și nu are la bază nici un examen, nici o experiență profesională dobândită în acest stat, de a invoca prevederile directivei menționate în vederea accesului la o profesie reglementată într-un stat membru gazdă. Răspunsul Curții a fost negativ, aceasta statuând că un titlu care atestă o calificare profesională nu poate fi asimilat unei „diplome” în sensul acestei directive în lipsa dobândirii, în tot sau în parte, a calificării respective în cadrul sistemului de învățământ al statului membru care eliberează titlul în cauză. De altfel, un titlu facilitează accesul la o profesie în măsura în care confirmă deținerea unei calificări suplimentare. Potrivit Curții, a permite unei persoane care nu a obținut decât un titlu eliberat în statul membru de origine, care, în sine, nu conferă accesul la respectiva profesie reglementată, să accedă totuși la această profesie fără ca titlul de omologare obținut într-un alt stat membru să dovedească în vreun fel dobândirea unei calificări suplimentare sau a unei experiențe profesionale ar fi contrar principiului potrivit căruia statele membre își rezervă dreptul de a stabili nivelul minim de calificare necesară cu scopul de a garanta calitatea muncii depuse pe teritoriul lor.

În materia libertății de stabilire și, cu titlu accesoriu, a libertății de a presta servicii sau a liberei circulații a capitalurilor, Curtea a pronunțat mai multe hotărâri privind reglementări naționale care urmăresc un obiectiv de protecție a sănătății publice.

Printre acestea, vom reține două hotărâri care privesc dispoziții conținute de legislațiile italiană și germană care prevăd că doar farmaciștii pot deține și administra o farmacie. În cauza *Apothekerkammer des Saarlandes și alții* (Hotărârea din 19 mai 2009, C-171/07 și C-172/07), Curtea a statuat că articolele 43 CE și 48 CE nu se opun unei asemenea reglementări. Desigur, o astfel de normă de excludere a nefarmaciștilor constituie o restricție în sensul articolului 43 CE. Cu toate acestea, potrivit Curții, restricția poate fi justificată prin protecția sănătății publice, mai precis, prin obiectivul referitor la asigurarea unei aprovizionări sigure și de calitate a populației

¹¹ Directiva 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 (JO 1989, L 19, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 2, p. 76).

cu medicamente. Astfel, în considerarea caracterului cu totul special al medicamentelor, ale căror efecte terapeutice le disting în mod substanțial de celelalte mărfuri, și a riscurilor pe care le prezintă un consum excesiv sau un consum incorect de medicamente pentru sănătatea publică și pentru echilibrul financiar al sistemelor de securitate socială, statele membre pot impune cerințe stricte persoanelor însărcinate cu distribuirea cu amănuntul a medicamentelor, în special în ceea ce privește modalitățile de comercializare a acestora și obținerea de profit. Mai precis, statele membre pot rezerva vânzarea cu amănuntul de medicamente, în principiu, farmaciștilor, în considerarea garanțiilor pe care aceștia trebuie să le prezinte și a informațiilor pe care trebuie să fie în măsură să le ofere consumatorului. În cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 19 mai 2009, C-531/06), Curtea a urmat un raționament analog pentru a statua că Republica Italiană, prin menținerea în vigoare a unei legislații în temeiul căreia dreptul de a administra o farmacie privată în care produsele farmaceutice sunt comercializate cu amănuntul este rezervat persoanelor fizice titulare ale unei diplome de farmacist și societăților de administrare formate în exclusivitate din asociați care sunt farmaciști, nu și-a încălcat obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 43 CE și 56 CE. Curtea formulează aceeași concluzie în ceea ce privește imposibilitatea întreprinderilor de distribuție a produselor farmaceutice de a deține participații în societățile de administrare a unor farmacii comunale.

În schimb, în cauza *Hartlauer* (Hotărârea din 10 martie 2009, C-169/07), Curtea a statuat că articolele 43 CE și 48 CE se opun unor dispoziții naționale în temeiul cărora, pentru înființarea unei instituții sanitare private sub forma unei policlinici dentare autonome, este necesară o autorizație de înființare și potrivit căreia această autorizație trebuie refuzată în cazul în care, ținând seama de asistența medicală oferită deja de medicii care au încheiat contracte cu casele de asigurări de sănătate, nu există nicio nevoie care să justifice înființarea unei astfel de instituții. Potrivit Curții, o astfel de reglementare nu este de natură să garanteze realizarea obiectivelor vizând menținerea unui serviciu medical de calitate, echilibrat și accesibil tuturor și prevenirea riscului de atingere gravă a echilibrului financiar al sistemului securității sociale, din moment ce nu supune unui astfel de regim și cabinetele de grup și nici nu se întemeiază pe o condiție care ar putea delimita suficient exercitarea de către autoritățile naționale a puterii lor de apreciere. Pentru ca regimul autorizației administrative prealabile să se justifice, trebuie să fie întemeiat pe criterii obiective, nediscriminatorii și cunoscute în mod anticipat, care să asigure că regimul respectiv poate să circumscrie suficient exercitarea puterii de apreciere a autorităților naționale. Or, potrivit Curții, nu aceasta este situația atunci când eliberarea autorizației de înființare a unei noi policlinici dentare este subordonată criteriului întemeiat pe numărul de pacienți pentru fiecare medic, care nici nu este stabilit în mod anticipat, nici nu este adus în vreun mod la cunoștința prealabilă a persoanelor interesate, sau când regimul autorizației administrative prealabile este întemeiat pe o metodă care poate aduce atingere obiectivității și imparțialității soluționării cererii de autorizație respective.

În materia libertății de stabilire și a libertății de presta servicii, vom evidenția cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 28 aprilie 2009, C-518/06), care privește reglementarea italiană ce impune tuturor întreprinderilor de asigurare, inclusiv celor al căror sediu principal este situat în alt stat membru, dar care își exercită activitatea în Italia, să furnizeze asigurarea de răspundere civilă auto la cererea oricărui client potențial. Curtea a statuat că, prin menținerea în vigoare a unei astfel de legislații, Republica Italiană nu și-a încălcat obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 43 CE și 49 CE. Desigur, o asemenea obligație de a contracta restrânge libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor. Cu toate acestea, potrivit Curții, această restricție se justifică printr-un obiectiv de protecție socială, care se analizează în esență ca o garanție de despăgubire adecvată a victimelor accidentelor rutiere. În ceea ce privește, în particular, caracterul proporțional al reglementării în cauză, Curtea amintește că nu este indispensabil ca măsura restrictivă edictată de autoritățile unui stat membru să corespundă unei concepții adoptate de toate statele membre în ceea ce privește modalitățile de percepere a interesului legitim. Prin urmare, faptul că anumite state membre au

ales să instituie un regim diferit pentru a garanta că orice proprietar de vehicul poate încheia la un tarif neexcesiv un contract de asigurare de răspundere civilă auto nu este de natură să demonstreze că obligația de a contracta depășește ceea ce este necesar pentru a atinge obiectivele urmărite.

Vom remarca faptul că, în cuprinsul aceleiași hotărâri, Curtea s-a aplecat și asupra articolului 9 din Directiva 92/49/CEE¹², pentru a statua că acesta definește în mod neexhaustiv domeniul de aplicare al principiului controlului de către statul membru de origine, prevăzând că supravegherea financiară cuprinde „în special” verificarea solvabilității și a constituirii provizioanelor tehnice. Cu toate acestea, dispoziția respectivă nu poate să fie interpretată în sensul că statul membru de origine are o competență exclusivă de control care se extinde la comportamentele comerciale ale întreprinderilor de asigurări. Rezultă că această dispoziție nu exclude posibilitatea unor controale exercitate de statul membru gazdă asupra modalităților în conformitate cu care întreprinderile de asigurări care își desfășoară activitatea în acest stat în temeiul libertății de stabilire sau al liberei prestări a serviciilor calculează primele de asigurare, precum și aplicarea de sancțiuni.

În materia libertății de a presta servicii, cauza *Liga Portuguesa de Futebol Profissional și Baw International* (Hotărârea din 8 septembrie 2009, C-42/07) a permis Curții să își precizeze jurisprudența referitoare la reglementarea jocurilor și pariurilor în statele membre. În cuprinsul acestei hotărâri, Curtea a statuat că articolul 49 CE nu se opune unei reglementări a unui stat membru care interzice operatorilor privați stabiliți în alte state membre, în care furnizează în mod legal servicii similare, să propună jocuri de noroc prin internet pe teritoriul statului membru respectiv. Potrivit Curții, deși o asemenea reglementare dă naștere unei restricții privind libera prestare a serviciilor, această restricție poate fi considerată totuși justificată prin obiectivul luptei împotriva fraudei și a criminalității. În ceea ce privește examinarea necesității regimului în cauză, Curtea amintește că sectorul jocurilor de noroc oferite prin internet nu face obiectul unei armonizări comunitare. Un stat membru este, așadar, îndreptățit să considere că simplul fapt că un operator privat propune în mod legal servicii din acest sector prin internet într-un alt stat membru în care este stabilit și în care este în principiu supus deja unor condiții legale și unor controale din partea autorităților competente ale acestui din urmă stat nu poate fi considerat drept o garanție suficientă de protecție a consumatorilor naționali împotriva riscurilor de fraudă și de criminalitate, având în vedere dificultățile pe care autoritățile statului membru de stabilire le pot întâlni, într-un astfel de context, în evaluarea calităților și a probității profesionale a operatorilor. În plus, ca urmare a lipsei contactului direct dintre consumator și operator, jocurile de noroc accesibile prin internet implică riscuri de natură diferită și de o importanță sporită în raport cu piețele tradiționale ale unor asemenea jocuri, în ceea ce privește eventualele fraude săvârșite de operatori împotriva consumatorilor. Pe de altă parte, nu este exclusă posibilitatea ca un operator care sponsorizează anumite competiții sportive cu privire la care acceptă pariuri, precum și anumite echipe care participă la aceste competiții să se găsească într-o situație care să îi permită să influențeze direct sau indirect rezultatul acestora și să își sporească astfel profiturile.

În materia libertății de a presta servicii și a liberei circulații a capitalurilor, trebuie atrasă atenția asupra cauzelor reunite *X și Passenheim-van Schoot* (Hotărârea din 11 iunie 2009, C-155/08 și C-157/08), referitoare la termenul de recuperare prevăzut de reglementarea olandeză în cazul în care active rezultate din economii și venituri obținute din aceste active sunt disimulate față de autoritățile fiscale naționale. În această privință, Curtea a statuat că articolele 49 CE și 56 CE nu se opun aplicării de către un stat membru, în cazul în care autoritățile fiscale ale acestui stat

¹² Directiva 92/49/CEE a Consiliului din 18 iunie 1992 de coordonare a actelor cu putere de lege și actelor administrative privind asigurarea generală directă și de modificare a Directivelor 73/239/CEE și 88/357/CEE (JO L 228, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 2, p. 53).

membru nu dispun de niciun indiciu în ceea ce privește existența unor asemenea active care să permită inițierea unei anchete, a unui termen de recuperare mai lung atunci când aceste active sunt deținute în alt stat membru decât atunci când acestea sunt deținute în primul stat membru. Împrejurarea că acest alt stat membru aplică secretul bancar nu este relevantă în această privință. Potrivit Curții, aceste articole nu se opun nici ca, într-un asemenea caz, amenda aplicată pentru disimularea activelor și a veniturilor străine respective să fie calculată proporțional cu cuantumul recuperării și pentru această perioadă mai îndelungată. Curtea constată că, deși o asemenea reglementare constituie o restricție atât cu privire la libera prestare a serviciilor, cât și cu privire la libera circulație a capitalurilor, ea poate fi justificată totuși prin necesitatea de a garanta eficacitatea controalelor fiscale, precum și prin lupta împotriva fraudei fiscale, cu condiția respectării principiului proporționalității. Sub acest din urmă aspect, Curtea subliniază că, în absența unor indicii în privința existenței unor elemente care să permită autorităților fiscale ale unui stat membru să declanșeze o anchetă, acest stat membru se găsește în imposibilitatea de a se adresa autorităților competente din celălalt stat membru pentru ca acestea din urmă să îi comunice informațiile necesare pentru a stabili în mod corect cuantumul impozitului. În schimb, atunci când autoritățile fiscale dintr-un stat membru ar dispune de indicii care le-ar permite să se adreseze autorităților competente din alte state membre, simplul fapt că elementele impozabile în cauză se situează în alt stat membru nu justifică aplicarea generală a unui termen de recuperare suplimentar care nu depinde în niciun mod de intervalul de timp necesar pentru a recurge în mod util la aceste mecanisme de asistență reciprocă.

În sfârșit, în ceea ce privește principiul liberei circulații a capitalurilor, Curtea a pronunțat două decizii care trebuie să rețină în mod special atenția.

Este vorba, în primul rând, despre cauza *Persche* (Hotărârea din 27 ianuarie 2009, C-318/07), care privește delicata problematică a donațiilor făcute unor organisme de interes general. După ce a precizat că astfel de donații intră în domeniul de aplicare al prevederilor din tratat privind libera circulație a capitalurilor, chiar dacă acestea sunt efectuate în natură, sub formă de bunuri de uz curent, Curtea a statuat că articolul 56 CE se opune unei reglementări a unui stat membru în temeiul căreia, în ceea ce privește donațiile făcute unor organisme recunoscute ca fiind de interes general, beneficiul deducerii fiscale nu este acordat decât pentru donațiile efectuate în favoarea unor organisme stabilite pe teritoriul național, fără nicio posibilitate pentru persoana impozabilă de a demonstra că o donație făcută în favoarea unui organism stabilit într-un alt stat membru îndeplinește condițiile impuse de respectiva reglementare pentru acordarea unui astfel de beneficiu. Potrivit Curții, desigur că un stat membru poate să aplice, în cadrul legislației sale referitoare la deductibilitatea fiscală a donațiilor, o diferență de tratament între organismele naționale recunoscute ca fiind de interes general și cele stabilite în alte state membre atunci când acestea din urmă urmăresc alte obiective decât cele prevăzute prin propria sa legislație. Cu toate acestea, un organism stabilit într-un stat membru și care îndeplinește condițiile impuse de un alt stat membru pentru acordarea de avantaje fiscale se află, în ceea ce privește acordarea de către acest din urmă stat membru a unor avantaje fiscale pentru încurajarea activităților respective de interes general, într-o situație comparabilă cu cea a organismelor recunoscute ca fiind de interes general și care sunt stabilite în acest din urmă stat membru. Potrivit Curții, diferența de tratament introdusă de legislația menționată constituie o restricție privind libera circulație a capitalurilor. Această restricție nu poate fi justificată nici de necesitatea de a asigura eficacitatea controalelor fiscale, nici de lupta împotriva fraudei fiscale. Sub acest din urmă aspect, Curtea precizează totuși că, în ceea ce privește organismele de interes general situate într-o țară terță, în principiu, este legitim ca statul membru de impunere să refuze acordarea unei astfel de deduceri dacă, în special din cauza lipsei unei obligații convenționale a acestei țări terțe de a furniza informații, se dovedește imposibilă obținerea informațiilor necesare de la țara respectivă.

De asemenea, în al doilea rând, este vorba despre cauza *Woningstichting Sint Servatius* (Hotărârea din 1 octombrie 2009, C-567/07), în care Curtea s-a pronunțat ca urmare a unei cereri de interpretare a dispozițiilor din tratat referitoare la libera circulație a capitalurilor care viza aprecierea compatibilității cu acestea a legislației olandeze destinate promovării ofertei în domeniul locuințelor. În temeiul acestei legislații, organismele olandeze autorizate în materie de locuințe trebuie să supună proiectele lor de investiții imobiliare transfrontaliere unei proceduri administrative de autorizare prealabilă și să demonstreze că investițiile respective sunt realizate în interesul politicii locuințelor în Țările de Jos. Potrivit Curții, o asemenea obligație constituie o restricție privind libera circulație a capitalurilor. Curtea admite că unele cerințe legate de politica de locuințe sociale a unui stat membru și de finanțarea acesteia pot să constituie motive imperative de interes general și, prin urmare, pot justifica o asemenea restricție. Curtea precizează totuși că un regim de autorizare administrativă prealabilă nu poate legitima un comportament discreționar din partea autorităților naționale, de natură să priveze dispozițiile comunitare de efectul lor util. De asemenea, pentru ca un astfel de regim să se justifice, trebuie să fie întemeiat pe criterii obiective, nediscriminatorii și cunoscute în mod anticipat, care să asigure că regimul respectiv poate să circumscrie suficient exercitarea puterii de apreciere a autorităților naționale, împrejurare care trebuie verificată de instanța de trimitere.

Transporturi

În cauzele reunite *Sturgeon și alții și Böck și Lepuschitz* (Hotărârea din 19 noiembrie 2009, C-402/07 și C-432/07), Curtea a trebuit să se pronunțe asupra noțiunii de zbor întârziat în cadrul Regulamentului (CE) nr. 261/2004¹³. Acest regulament prevede o compensație forfetară în cazul anulării unui zbor, dar nu și în cazul unui zbor întârziat. Instanțele de trimitere au fost sesizate de pasageri care solicitau această compensație forfetară pentru motivul că ajunseseră la aeroportul de destinație cu întârzieri de 22 și de 25 de ore față de ora de sosire prevăzută.

Curtea a observat mai întâi că durata întârzierii, chiar dacă este prelungită, nu este suficientă pentru ca zborul să poată fi considerat zbor anulat. Un zbor întârziat, indiferent de durata întârzierii, nu poate fi considerat zbor anulat dacă, făcând abstracție de ora de plecare, celelalte elemente ale zborului, astfel cum au fost inițial programate, printre care în special itinerariul, rămân neschimbate.

În continuare, în ceea ce privește dreptul la o compensație, Curtea a constatat că pasagerii al căror zbor a făcut obiectul unei anulări și pasagerii vizați de o întârziere a unui zbor suportă un prejudiciu analog, respectiv o pierdere de timp, și se află astfel într-o situație comparabilă. Curtea a concluzionat că pasagerii zborurilor întârziate pot fi asimilați pasagerilor zborurilor anulate în vederea aplicării dreptului la compensație, ceea ce le permite să solicite la rândul lor o compensație forfetară companiei aeriene atunci când ajung la destinația lor finală cu trei ore sau mai mult după ora de sosire prevăzută, cu excepția cazului în care întârzierea este cauzată de împrejurări excepționale. În această privință, Curtea a amintit că o problemă tehnică survenită la o aeronavă nu poate fi considerată ca o împrejurare excepțională decât în cazul în care această problemă este urmarea unor evenimente care, prin natura sau prin originea lor, nu sunt inerente exercitării normale a activității companiei aeriene vizate și scapă de sub controlul efectiv al acesteia.

¹³ Regulamentul (CE) nr. 261/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 februarie 2004 de stabilire a unor norme comune în materie de compensare și de asistență a pasagerilor în eventualitatea refuzului la îmbarcare și anulării sau întârzierii prelungite a zborurilor și de abrogare a Regulamentului (CEE) nr. 295/91 (JO L 46, p. 1, Ediție specială, 07/vol. 12, p. 218).

Normele privind concurența

Pe un plan foarte general, în cauza *X BV* (Hotărârea din 11 iunie 2009, C-429/07), Curtea a statuat că Comisia poate să prezinte din oficiu observații scrise la o instanță a unui stat membru în cadrul unei proceduri privind posibilitatea de a deduce din profitul impozabil cuantumul unei amenzi aplicate de Comisie pentru încălcarea articolului 81 CE sau a articolului 82 CE. Articolul 15 din Regulamentul nr. 1/2003 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat¹⁴, intitulat „Cooperarea cu instanțele naționale”, prevede, în împrejurări determinate, posibilitatea intervenției Comisiei în procedurile aflate pe rolul instanțelor naționale. Curtea a precizat că posibilitatea Comisiei de a prezenta din oficiu observații scrise la instanțele menționate este supusă singurei condiții ca aplicarea coerentă a articolului 81 CE sau a articolului 82 CE să impună acest lucru. Această condiție poate fi îndeplinită și în cazurile în care procedura respectivă nu se desfășoară în legătură cu aspecte privind aplicarea articolului 81 CE sau a articolului 82 CE. Pe de altă parte, dat fiind faptul că există o legătură intrinsecă între amenzi și aplicarea articolelor 81 CE și 82 CE, efectivitatea sancțiunilor aplicate de autoritățile naționale sau comunitare de concurență în temeiul articolului 83 alineatul (2) litera (a) CE reprezintă o condiție a aplicării coerente a articolelor 81 CE și 82 CE. Rezultă de aici că decizia pe care instanța unui stat membru trebuie să o pronunțe în cadrul unei proceduri referitoare la posibilitatea de a deduce din profitul impozabil cuantumul unei amenzi sau o parte a acesteia poate aduce atingere efectivității sancțiunilor în materie de practici anticoncurențiale și, prin urmare, riscă să compromită aplicarea coerentă a articolului 81 CE sau a articolului 82 CE. Curtea a statuat, așadar, că, într-o astfel de situație, articolul 15 din Regulamentul nr. 1/2003 autorizează Comisia să prezinte observații la o instanță națională.

În domeniul înțelegerilor, cauza *GlaxoSmithKline/Comisia* (Hotărârea din 6 octombrie 2009, C-501/06 P, C-513/06 P, C-515/06 P, C-519/06 P) a oferit Curții ocazia de a se pronunța asupra compatibilității cu articolul 81 CE a unor acorduri având ca obiect limitarea comerțului paralel cu medicamente¹⁵. Curtea a statuat că, în principiu, acordurile care urmăresc interzicerea sau limitarea acestui comerț au ca obiect împiedicarea concurenței. Acest principiu se aplică în sectorul farmaceutic. Constatarea obiectului anticoncurențial al unui acord nu poate depinde de proba că acordul implică inconveniente pentru consumatorii finali. Pe de altă parte, Curtea a amintit că, pentru a fi exceptat în temeiul articolului 81 alineatul (3) CE, un acord trebuie să contribuie la ameliorarea producției sau a distribuției produselor ori la promovarea progresului tehnic sau economic. Această contribuție nu este echivalentă cu toate avantajele pe care întreprinderile care participă la acordul respectiv le obțin pentru activitatea lor, ci cu avantaje obiective semnificative, de natură să compenseze inconveniente pentru concurență. Comisia poate, așadar, să procedeze la o analiză prospectivă. Este suficient ca Comisia să ajungă la convingerea că probabilitatea că avantajul obiectiv semnificativ se va concretiza pentru a prezuma că acordul implică un astfel de avantaj. Curtea a precizat de asemenea că examinarea unui acord pentru a determina dacă acesta contribuie la ameliorarea producției sau a distribuției produselor ori la promovarea progresului tehnic sau economic și dacă acordul respectiv generează avantaje obiective semnificative, care trebuie efectuată având în vedere argumentele de fapt și elementele de probă furnizate în cadrul cererii de exceptare, poate să necesite luarea în considerare a caracteristicilor și a eventualelor specificități ale sectorului vizat prin acord, dacă aceste caracteristici și aceste specificități sunt

¹⁴ Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167, rectificare în Ediție specială, 08/vol. 4, p. 269).

¹⁵ Cu privire la aprecierea, din perspectiva articolului 82 CE, a măsurilor unilaterale care limitează comerțul paralel cu produse farmaceutice, a se vedea Hotărârea din 16 septembrie 2008, Sot. Lélos kai Sia, C-468/06-C-478/06, Rep., p. I-7139.

decisive în ceea ce privește rezultatul examinării. O astfel de luare în considerare nu înseamnă că ar fi răsturnată sarcina probei, ci garantează numai că examinarea cererii de exceptare este efectuată în lumina argumentelor de fapt și a elementelor de probă adecvate furnizate de solicitant.

În cauza *Archer Daniels Midland/Comisia* (Hotărârea din 9 iulie 2009, C-511/06 P), referitoare la o înțelegere ilicită în sectorul acidului citric, Curtea s-a aplecat asupra consecințelor pentru dreptul la apărare ale calificării drept conducător al unei înțelegeri. O asemenea calificare are astfel consecințe importante cu privire la cuantumul amenzii care urmează să fie aplicată unei întreprinderi. Este vorba, pe de o parte, despre o circumstanță agravantă și, pe de altă parte, despre o circumstanță care, în cazul cooperării întreprinderii, exclude de la bun început beneficiul unei reduceri foarte importante a amenzii. Curtea s-a pronunțat în sensul că, deși nu incumbă Comisiei să indice în comunicarea privind obiecțiunile modul în care înțelege să utilizeze elementele de fapt pentru a determina nivelul amenzii și nici, în special, dacă, pe baza acestor fapte, intenționează să califice o întreprindere drept conducător al înțelegerii, îi incumbă cel puțin să indice aceste elemente de fapt. Or, atunci când înscrisurile și elementele de probă din care rezultă faptele pe care se întemeiază calificarea de conducător al înțelegerii constau în depoziții ale unor persoane implicate în procedura de constatare a încălcării și prezintă astfel un aspect subiectiv, anexarea acestor înscrisuri la comunicarea privind obiecțiunile, fără ca aceste fapte să fi fost menționate în mod expres chiar în textul comunicării, nu permite întreprinderii în cauză nici să aprecieze credibilitatea pe care Comisia o acordă fiecăruia dintre elemente, nici să le conteste și, în consecință, nici să își valorifice în mod util drepturile. Procedând astfel, Comisia încalcă dreptul la apărare al întreprinderii respective. Comisia nu se poate întemeia, așadar, pe aceste elemente pentru a califica întreprinderea drept conducător al înțelegerii. În plus, în lipsa altor elemente de probă din comunicarea privind obiecțiunile, care să permită reținerea unei astfel de calificări, Comisia nu poate să înlăture de la bun început beneficiul unei reduceri foarte importante a amenzii în cazul cooperării întreprinderii. Pe de altă parte, în aceeași cauză, Curtea a confirmat că încetarea încălcării de îndată ce intervine Comisia nu determină automat aplicarea unei reduceri a cuantumulului amenzii. De asemenea, Curtea a amintit că impactul real al unei încălcări asupra pieței este unul dintre elemente care trebuie luate în considerare pentru evaluarea gravității încălcării.

Prin Hotărârea din 24 septembrie 2009, *Erste Bank der österreichischen Sparkassen/Comisia* (C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P, C-137/07 P), pronunțată în cadrul recursului în cauza „*club Lombard*”, Curtea a statuat că faptul că o înțelegere nu avea ca obiect decât comercializarea produselor într-un singur stat membru nu este suficient pentru a exclude afectarea comerțului dintre statele membre. Întrucât o astfel de înțelegere are ca efect, prin chiar natura sa, consolidarea împărțirii piețelor la nivel național, împiedicând astfel întrepătrunderea economică dorită de Tratatul CE, există o puternică prezumție de afectare a comerțului dintre statele membre, care poate fi înlăturată numai în cazul în care analiza caracteristicilor acordului și a contextului economic în care se încadrează probează contrariul.

Pe de altă parte, Curtea a precizat că Comisia nu este nicidecum obligată, în cazul unei încălcări comise de o filială, să verifice cu prioritate dacă erau îndeplinite condițiile pentru a imputa societății-mamă încălcarea. Comisia are astfel posibilitatea a sancționa fie filiala care a participat la încălcare, fie societatea-mamă care o controla în această perioadă.

În ceea ce privește stabilirea cuantumulului amenzilor, Curtea a considerat mai întâi că o înțelegere orizontală privind prețurile într-un sector economic atât de important cum este sectorul bancar nu poate ieși, în principiu, din sfera încălcărilor foarte grave, indiferent de contextul acesteia. În continuare, Curtea a precizat că, la nivelul aprecierii gravității încălcării și contrar a ceea ce susțineau reclamantele, Tribunalul nu s-a întemeiat doar pe punerea în aplicare a înțelegerii, ci a constatat și impactul său concret asupra pieței. În plus, Curtea a apreciat că, în cadrul stabilirii cuantumulului

amenziilor, luarea în considerare de către Comisie, pentru a împărți în diferite categorii societățile care își asumau rolul de societăți centrale în cadrul unei grupări bancare, a cotelor de piață ale componentelor grupului nu constituie o imputare a comportamentului ilicit al acestora din urmă societăților centrale. Este vorba despre un demers care vizează să asigure că nivelul amenziilor aplicate societăților centrale reflectă în mod corespunzător gravitatea propriului comportament ilicit. În sfârșit, Curtea a amintit că, în ceea ce privește amploarea reducerii unei amenzi, Curtea nu este competentă să substituie aprecierea Tribunalului, efectuată în exercitarea competenței sale de fond, cu propria apreciere.

În materia abuzului de poziție dominantă, Curtea a pronunțat două hotărâri importante.

Ca urmare a recursului France Télécom împotriva Hotărârii Tribunalului din 30 ianuarie 2007 (T-340/03, France Télécom/Comisia, Rep., p. II-107), Curtea a confirmat hotărârea menționată, prin care se respinsese acțiunea formulată împotriva deciziei Comisiei prin care s-a aplicat acestei societăți o amendă de 10,35 milioane de euro pentru abuz de poziție dominantă pe piața franceză a accesului la internet de mare viteză pentru clientela rezidențială. La argumentul acestei societăți potrivit căruia Tribunalul ar fi încălcat articolul 82 CE în măsura în care a considerat că dovedirea posibilității de recuperare a pierderilor nu ar reprezenta o condiție prealabilă constatării unei practici a prețurilor de ruinare, Curtea a răspuns că această posibilitate nu constituie o condiție necesară pentru a stabili caracterul abuziv al unei asemenea politici de prețuri. O asemenea posibilitate constituie numai un element pertinent la aprecierea caracterului abuziv al practicii în discuție, în măsura în care poate contribui, de exemplu, în cazul aplicării unor prețuri inferioare mediei costurilor variabile, la excluderea altor justificări economice decât eliminarea unui concurent sau, în cazul aplicării unor prețuri inferioare mediei costurilor totale, dar superioare mediei costurilor variabile, la stabilirea existenței unui plan având drept scop eliminarea unui concurent. În rest, potrivit Curții, lipsa oricărei posibilități de recuperare a pierderilor nu poate fi suficientă pentru a exclude ipoteza ca întreprinderea în discuție să reușească să își consolideze poziția dominantă, în special în urma ieșirii de pe piață a unuia sau a mai mulți dintre concurenții săi, astfel încât nivelul concurenței existente pe piață, deja redus tocmai din cauza prezenței întreprinderii în discuție, să fie și mai mult redus, iar consumatorii să suporte un prejudiciu ca urmare a limitării posibilităților de a alege.

În cauza *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland/Comisia* (Hotărârea din 16 iulie 2009, C-385/07 P), după ce a amintit că existența caracterului rezonabil al termenului de soluționare trebuie apreciată în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze, precum complexitatea litigiului și comportamentul părților, Curtea a considerat că, în cazul unui litigiu privind existența unei încălcări a normelor de concurență, cerința fundamentală a securității juridice de care trebuie să beneficieze operatorii economici, precum și obiectivul de a se asigura că pe piața internă nu este denaturată concurența prezintă un interes considerabil nu numai pentru reclamant însuși și pentru concurenții săi, ci și pentru terți, din cauza numărului mare de persoane vizate și a intereselor financiare aflate în joc. În ceea ce privește un litigiu referitor la abuzul de poziție dominantă săvârșit de o întreprindere care impune o redevență pentru utilizarea extrem de răspândită a logoului său și având în vedere eventualele repercusiuni ale rezultatului litigiului menționat, o procedură desfășurată în fața Tribunalului care a durat aproximativ 5 ani și 10 luni, din moment ce nu poate fi justificată prin niciuna dintre împrejurările proprii cauzei, fie că ar fi vorba despre complexitatea litigiului, despre comportamentul părților, despre intervenția unor incidente procedurale provocate de părți ori despre adoptarea de către Tribunal a unor măsuri de organizare a procedurii sau de cercetare judecătorească, nu respectă cerințele legate de respectarea unui termen de soluționare rezonabil. Totuși, Curtea a arătat că, deși este adevărat că nerespectarea de către Tribunal a unui termen de soluționare rezonabil constituie o neregularitate de procedură, articolul 61 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție trebuie interpretat și aplicat într-o manieră care să fie utilă.

Or, în măsura în care nu există niciun indiciu care să demonstreze că nerespectarea unui termen de soluționare rezonabil a putut avea o influență asupra soluționării litigiului, anularea hotărârii atacate nu ar remedia încălcarea principiului protecției jurisdicționale efective săvârșită de Tribunal. În plus, ținând cont de necesitatea de a se asigura respectarea dreptului comunitar al concurenței, nu se poate permite recurenței, numai pentru motivul nerespectării unui termen de soluționare rezonabil, să repună în discuție existența unei încălcări, deși toate motivele îndreptate împotriva constatărilor Tribunalului referitoare la această încălcare și la procedura administrativă aferentă acesteia au fost respinse ca nefondate. În schimb, nerespectarea de către Tribunal a unui termen de soluționare rezonabil poate da naștere numai unei cereri în despăgubiri, în cadrul unei acțiuni împotriva Comunității în conformitate cu articolul 235 CE și cu articolul 288 al doilea paragraf CE.

Diferite hotărâri au venit să îmbogățească de asemenea jurisprudența în materie de ajutoare de stat. În cauza *3F/Comisia* (Hotărârea din 9 iulie 2009, C-319/07 P), Curtea, pronunțându-se asupra recursului, a avut ocazia să își cizeleze jurisprudența referitoare la mecanismul acțiunii în anulare în materie de ajutoare, în cazul în care acțiunea este formulată de un terț, altul decât beneficiarul ajutorului. Cauza principală privea cererea principalului sindicat danez al lucrătorilor de anulare a unei decizii a Comisiei prin care un ajutor, sub forma unei scutiri de impozitul pe venit pentru marinarii angajați la bordul navelor înscrise în registrul internațional danez al navelor, destinat să mențină sub pavilion național navele susceptibile să fie transferate sub un pavilion de complezență, era declarat compatibil cu piața comună fără să fi fost inițiată faza procedurii oficiale de investigare prevăzută la articolul 88 alineatul (2) CE. Tribunalul respinsese acțiunea sindicatului ca inadmisibilă, considerând că nici reclamantul, nici membrii săi nu erau vizați în mod individual prin decizia în litigiu.

În cuprinsul hotărârii, Curtea a amintit mai întâi că o acțiune împotriva unei decizii de a nu iniția procedura oficială de investigare este admisibilă atunci când autorului său trebuie să îi fie recunoscută calitatea de parte în cauză în sensul articolului 88 alineatul (2) CE, a cărei acțiune vizează să protejeze interesele sale procesuale. Rezultă din aceasta că nu este exclus ca un sindicat de lucrători să fie considerat parte în cauză în sensul articolului 88 alineatul (2) CE atunci când demonstrează că interesele sale proprii sau ale afiliaților săi vor fi eventual afectate de acordarea unui ajutor.

În această privință, Curtea a subliniat că în discuție era aspectul dacă poziția concurențială a recurentului în raport cu alte sindicate fusese afectată de acordarea ajutorului. Or, nu se poate deduce din împrejurarea că un acord între sindicate și angajatori ar putea fi exclus, în considerarea naturii sale, a obiectului și a obiectivelor de politică socială pe care le urmărește, din domeniul de aplicare al dispozițiilor articolului 81 alineatul (1) CE că negocierile colective sau părțile implicate în acestea sunt de asemenea, integral și în mod automat, excluse de la aplicarea normelor tratatului în materia ajutoarelor de stat sau că o acțiune în anulare pe care aceste părți ar putea eventual să o introducă ar fi aproape în mod automat considerată inadmisibilă în temeiul implicării lor în aceste negocieri. Astfel, a exclude *a priori* posibilitatea ca un sindicat să poată demonstra că este o parte în cauză în sensul articolului 88 alineatul (2) CE, prevalându-se de rolul său în cadrul negocierilor colective și de efectele asupra acestui rol ale măsurilor fiscale naționale considerate de Comisie ajutoare compatibile cu piața comună, ar fi de natură a compromite aceleași obiective de politică socială, vizate în special de articolul 136 primul paragraf CE și de articolul 138 alineatul (1) CE.

În plus, Curtea a considerat că, din moment ce nu se poate exclude ca organisme ce reprezintă lucrătorii întreprinderilor beneficiare ale unui ajutor să poată, în calitate de părți în cauză în sensul articolului 88 alineatul (2) CE, să prezinte Comisiei observațiile lor cu privire la considerații de ordin social care pot fi eventual luate în considerare de aceasta, instanța comunitară trebuie, în speță, pentru a aprecia dacă argumentele întemeiate de recurent pe Orientările comunitare privind

ajutoarele de stat pentru transportul maritim sunt suficiente pentru a stabili calitatea sa de parte în cauză în sensul articolului 88 alineatul (2) CE, să examineze aspectele sociale care rezultă din măsura în cauză având în vedere orientările comunitare menționate, acestea cuprinzând condițiile legale pentru aprecierea compatibilității ajutorului de stat în litigiu.

Sesizată cu un recurs împotriva unei hotărâri a Tribunalului prin care s-a anulat o decizie a Comisiei pentru lipsa motivării, Curtea a statuat, în cauza *Comisia/Italia și Wam* (Hotărârea din 30 aprilie 2009, C-494/06 P), că Tribunalul apreciasse în mod întemeiat că nu se putea considera că o motivare generală, care se bazează pe amintirea principiilor ce rezultă din Hotărârea Tubemeuse (C-142/87, Rec., p. I-959), îndeplinește, în sine, cerințele articolului 253 CE din perspectiva cazului în speță. Potrivit Curții, în ceea ce privește ajutoarele care urmăresc finanțarea, prin intermediul unor împrumuturi cu dobândă redusă, a cheltuielilor de intrare pe piață în state terțe și atunci când echivalentul-subvenție are un quantum relativ scăzut, efectul ajutoarelor menționate asupra schimburilor comerciale și asupra concurenței intracomunitare este mai greu perceptibil, ceea ce necesită motivarea aprofundată a deciziei de către Comisie. Astfel, simplul fapt că întreprinderea beneficiară participă la schimburile intracomunitare exportând o parte importantă a producției sale în interiorul Uniunii nu poate fi suficient, în ceea ce privește asemenea ajutoare, pentru a demonstra efectele menționate.

În cauza *Uteca* (Hotărârea din 5 martie 2009, C-222/07), Curtea a statuat că articolul 87 CE trebuie interpretat în sensul că o măsură adoptată de un stat membru, care obligă operatorii de televiziune să aloce 5 % din veniturile din exploatare pentru finanțarea anticipată de filme cinematografice și de televiziune europene, precum și, mai precis, 60 % din acești 5 % pentru opere având ca limbă originală una dintre limbile oficiale ale acestui stat membru, nu constituie un ajutor de stat în favoarea industriei cinematografice din acest stat membru. Curtea a explicat că nu rezultă că avantajul pe care îl conferă măsura menționată industriei cinematografice din statul membru în cauză constituie un avantaj acordat direct de stat sau prin intermediul unui organism public sau privat, desemnat sau înființat de acest stat. Avantajul rezultă dintr-o reglementare generală care impune operatorilor de televiziune, indiferent dacă sunt publici sau privați, să aloce o parte din veniturile din exploatare pentru finanțarea anticipată de filme cinematografice și de televiziune. În plus, potrivit Curții, în speță nu rezultă că avantajul avut în vedere ar depinde de controlul exercitat de autoritățile publice asupra unor astfel de operatori sau de instrucțiunile date de aceste autorități unor asemenea operatori.

Fiscalitate

În acest domeniu, vom reține cauza *TNT Post UK* (Hotărârea din 23 aprilie 2009, C-357/07), care, în materia taxei pe valoarea adăugată, a oferit Curții ocazia de a preciza domeniul de aplicare al scutirii „serviciilor poștale publice” prevăzute la articolul 13 secțiunea A alineatul (1) litera (a) din A șasea directivă 77/388/CEE¹⁶. În litigiul principal, societatea TNT Post, care oferă „servicii în amonte” pentru corespondența comercială supusă taxei pe valoarea adăugată, contesta legalitatea scutirii de taxă pentru serviciile poștale oferite de Royal Mail, unicul prestator al serviciului poștal universal în Regatul Unit, nici statutul, nici obligațiile acestuia nefiind modificate ca urmare a liberalizării pieței serviciilor poștale în acest stat în anul 2006. Sesizată cu titlu preliminar, Curtea a statuat că noțiunea „servicii poștale publice” de la articolul 13 secțiunea A alineatul (1) litera (a), citat anterior, se referă la operatori publici sau privați care se angajează să asigure într-un stat

¹⁶ Directiva 77/388/CEE a Consiliului din 17 mai 1977 privind armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la impozitele pe cifra de afaceri – sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată: baza unitară de evaluare (JO L 145, p. 1).

membru totalitatea sau o parte a unui serviciu poștal universal, astfel cum este acesta definit la articolul 3 din Directiva 97/67/CE¹⁷. În această privință, scutirea prevăzută la articolul 13 secțiunea A alineatul (1) litera (a), citat anterior, este menținută ca atare, în pofida liberalizării sectorului poștal. Curtea a precizat, pe de altă parte, că această scutire se aplică la prestarea de servicii și la livrarea de bunuri accesorii acestora, cu excepția transportului de călători și a serviciilor de telecomunicații, pe care serviciile poștale publice le efectuează ca atare, mai precis, în temeiul calității lor de operator care se angajează să asigure într-un stat membru totalitatea sau o parte a unui serviciu poștal universal. Scutirea nu se aplică la prestarea de servicii și nici la livrarea de bunuri accesorii acestora ale căror condiții au fost negociate în mod individual.

Apropierea legislațiilor și legislații uniforme

În acest domeniu în care jurisprudența a fost, încă o dată, extrem de bogată, vom începe prin a semnală două hotărâri referitoare la atribuirea contractelor de achiziții publice.

În cauza *Sea* (Hotărârea din 10 septembrie 2009, C-573/07), referitoare la atribuirea unui contract privind serviciul de colectare, de transport și de eliminare a deșeurilor urbane, Curtea a amintit că articolele 43 CE și 49 CE, principiile egalității de tratament și nediscriminării pe motiv de cetățenie sau naționalitate, precum și obligația de transparență care decurge din acestea nu se opun atribuirii directe a unui contract de achiziții publice de servicii către o societate pe acțiuni cu capital integral public în măsura în care colectivitatea publică autoritate contractantă exercită asupra acestei societăți un control analog celui pe care îl exercită asupra propriilor servicii și această societate desfășoară partea cea mai importantă a activității sale cu colectivitatea sau colectivitățile care o dețin.

În consecință, sub rezerva verificării de către instanța de trimitere a caracterului operant al dispozițiilor statutare vizate, controlul exercitat de colectivitățile acționare asupra societății menționate poate fi considerat analog celui pe care acestea îl exercită asupra propriilor servicii atunci când, pe de o parte, activitatea societății menționate este limitată la teritoriul colectivităților respective și este exercitată în cea mai mare parte în beneficiul acestora și atunci când, pe de altă parte, prin intermediul organelor statutare compuse din reprezentanți ai colectivităților menționate, acestea exercită o influență determinantă atât asupra obiectivelor strategice, cât și asupra deciziilor importante ale societății respective.

Curtea a precizat de asemenea că, deși nu poate fi exclus ca părți dintr-o societate să fie vândute unor investitori privați, a admite ca această simplă posibilitate să poată ține în suspensie în mod nedefinit aprecierea referitoare la caracterul public sau nepublic al capitalului unei societăți contractante a unui contract de achiziții publice nu ar fi conform principiului securității juridice. Deschiderea capitalului către investitori privați poate fi luată în considerare numai dacă, la momentul atribuirii contractului de achiziții publice, există o perspectivă concretă și pe termen scurt pentru o astfel de deschidere.

În cauza *Comisia/Germania* (Hotărârea din 9 iunie 2009, C-480/06), referitoare la un contract privind eliminarea deșeurilor într-o nouă instalație de valorificare termică, încheiat între patru Landkreise și serviciile de întreținere a drumurilor publice din orașul Hamburg fără aplicarea procedurii de

¹⁷ Directiva 97/67/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind normele comune pentru dezvoltarea pieței interne a serviciilor poștale ale Comunității și îmbunătățirea calității serviciului (JO 1998, L 15, p. 14, Ediție specială, 06/vol. 3, p. 12), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2002/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 iunie 2002 (JO L 176, p. 21, Ediție specială, 06/vol. 4, p. 178).

cerere de ofertă, Curtea a statuat că un contract care constituie atât temeiul, cât și cadrul juridic pentru construirea și exploatarea viitoare a unei instalații destinate îndeplinirii unui serviciu public, și anume valorificarea termică a deșeurilor, în condițiile în care a fost încheiat numai de autorități publice, fără participarea vreunei părți private, și nu prevede și nici nu hotărăște în prealabil cu privire la atribuirea eventualelor contracte de achiziții publice necesare pentru construirea și exploatarea instalației de tratare a deșeurilor nu se situează în domeniul de aplicare al Directivei 92/50/CEE¹⁸.

Astfel, o autoritate publică poate îndeplini sarcinile de interes public care îi revin fie prin propriile mijloace, fie în colaborare cu alte autorități publice, fără a fi obligată să apeleze la entități externe care nu aparțin serviciilor sale. În această privință, pe de o parte, dreptul comunitar nu impune în niciun caz autorităților publice să recurgă, pentru asigurarea în comun a misiunilor lor de serviciu public, la o formă juridică specială. Pe de altă parte, o astfel de colaborare între autoritățile publice nu poate afecta obiectivul principal al normelor comunitare în materie de contracte de achiziții publice, și anume libera circulație a serviciilor și deschiderea spre o concurență nededaturată în toate statele membre, în condițiile în care punerea în aplicare a acestei cooperări este guvernată numai de considerații și de cerințe proprii urmăririi obiectivelor de interes public, iar principiul egalității de tratament al persoanelor interesate, prevăzut de Directiva 92/50, este garantat, astfel încât nicio întreprindere privată nu este plasată într-o situație privilegiată față de concurenții săi.

Vom rezuma în continuare o serie de hotărâri în care Curtea a trebuit să interpreteze legislația comunitară care are ca obiect încadrarea practicilor comerciale din perspectiva unei protecții a consumatorului.

În cauza *Messner* (Hotărârea din 3 septembrie 2009, C-489/07), referitoare la protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță, Curtea s-a aplecat asupra posibilității de a pretinde o despăgubire de la un consumator care a retractat după semnarea contractului. Curtea a statuat că dispozițiile articolului 6 alineatul (1) a doua teză și alineatul (2) din Directiva 97/7/CE¹⁹ trebuie să fie interpretate în sensul că se opun ca o reglementare națională să prevadă în mod general posibilitatea ca vânzătorul să solicite consumatorului o despăgubire pentru utilizarea unui bun dobândit printr-un contract la distanță în cazul în care acesta din urmă și-a exercitat dreptul de retractare cu respectarea termenelor. Astfel, în cazul în care consumatorul ar trebui să plătească o astfel de despăgubire numai pentru faptul că a avut posibilitatea de a utiliza bunul dobândit printr-un contract la distanță cât timp s-a aflat în posesia sa, acesta nu și-ar putea exercita dreptul de retractare decât în schimbul plății despăgubirii menționate, ceea ce ar fi într-o contradicție clară cu redactarea și cu finalitatea Directivei 97/7 și ar priva în mod special consumatorul de posibilitatea de a utiliza în deplină libertate și fără nicio presiune termenul de reflecție care îi este acordat prin această directivă. De asemenea, eficacitatea și efectivitatea dreptului de retractare ar fi afectate dacă s-ar impune consumatorului plata unei despăgubiri ca urmare a simplei împrejurări de a fi examinat și testat bunul. În măsura în care dreptul de retractare are ca obiectiv tocmai să acorde această posibilitate consumatorului, faptul de a fi recurs la aceasta nu poate avea drept consecință ca dreptul respectiv să nu poată fi exercitat de către consumator decât cu condiția de a plăti o despăgubire.

¹⁸ Directiva 92/50/CEE a Consiliului din 18 iunie 1992 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de servicii (JO L 209, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 2, p. 50).

¹⁹ Directiva 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță (JO L 144, p. 19, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 160).

Cu toate acestea, aceleași dispoziții nu se opun ca plata unei despăgubiri pentru utilizarea acestui bun să fie impusă consumatorului în ipoteza în care acesta ar fi utilizat bunul menționat într-un mod incompatibil cu principiile de drept civil, precum buna-credință sau îmbogățirea fără justă cauză, cu condiția de a nu se aduce atingere finalității directivei menționate și în special eficacității și efectivității dreptului de retractare, ceea ce revine instanței naționale să stabilească.

În cauza *Pannon GSM* (Hotărârea din 4 iunie 2009, C-243/08), Curtea a amintit că protecția pe care Directiva 93/13/CEE²⁰ o conferă consumatorilor se aplică și în ipotezele în care consumatorul, care a încheiat cu un vânzător sau cu un furnizor un contract care conține o clauză abuzivă, se abține să invoce caracterul abuziv al acestei clauze fie pentru că nu își cunoaște drepturile, fie pentru că este descurajat să le invoce din cauza cheltuielilor pe care le-ar implica o acțiune în justiție. În consecință, rolul instanței naționale în domeniul protecției consumatorilor nu se limitează doar la dreptul de a se pronunța cu privire la natura eventual abuzivă a unei clauze contractuale, ci implică și obligația de a examina din oficiu acest aspect de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens, inclusiv atunci când verifică propria competență teritorială. Atunci când consideră că o astfel de clauză este abuzivă, instanța națională nu o aplică, exceptând cazul în care consumatorul, după ce instanța l-a informat, înțelege să nu invoce caracterul abuziv și neobligatoriu.

De asemenea, o normă națională care prevede că numai în cazul în care consumatorul a contestat cu succes în fața instanței naționale o astfel de clauză contractuală abuzivă aceasta nu creează obligații pentru consumator nu este compatibilă cu directiva. Astfel, o asemenea normă exclude posibilitatea instanței naționale de a analiza din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale.

Curtea a subliniat de asemenea că o clauză dintr-un contract încheiat între un consumator și un vânzător sau un furnizor, care este inserată fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale și care conferă competență exclusivă instanței în raza căreia se află sediul social al vânzătorului sau al furnizorului, poate fi considerată abuzivă.

În aceeași ordine de idei, în cauza *Asturcom Telecomunicaciones* (Hotărârea din 6 octombrie 2009, C-40/08), Curtea a statuat că o instanță națională sesizată cu o cerere de executare silită a unei hotărâri arbitrale care a dobândit autoritatea de lucru judecat, pronunțată în lipsa consumatorului, este obligată, de îndată ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al clauzei arbitrale cuprinse într-un contract încheiat între un vânzător sau un furnizor și un consumator, în măsura în care, potrivit normelor de procedură interne, aceasta poate realiza o asemenea apreciere în cadrul unor acțiuni similare de natură internă. În cazul în care aceasta este situația, revine acestei instanțe sarcina de a stabili toate consecințele care decurg de aici potrivit dreptului intern pentru a se asigura că respectiva clauză nu creează obligații pentru consumator.

În vederea acestei aprecieri, Curtea a precizat, pe de o parte, că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 constituie o dispoziție cu caracter imperativ, iar, pe de altă parte, că, dată fiind natura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția pe care această directivă o asigură consumatorilor, trebuie să se constate că articolul 6 trebuie să fie considerat o normă echivalentă cu normele naționale care ocupă, în cadrul ordinii juridice interne, rangul de norme de ordine publică.

²⁰ Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

În cauza *Aventis Pasteur* (Hotărârea din 2 decembrie 2009, C-358/08), Curtea, amintind jurisprudența O'Byrne²¹, a fost determinată să precizeze că articolul 11 din Directiva 85/374/CEE²² trebuie interpretat în sensul că se opune ca o legislație națională care autorizează înlocuirea unui pârât cu un altul în cursul unei proceduri judiciare să fie aplicată astfel încât să permită participarea, după expirarea termenului pe care îl stabilește, a unui „producător”, în sensul articolului 3 din această directivă, în calitate de pârât la o procedură inițiată în acest termen împotriva unei alte persoane.

Cu toate acestea, pe de o parte, articolul 11 menționat trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca instanța națională să considere că, în cadrul procedurii judiciare inițiate, în termenul stabilit de acesta, împotriva filialei deținute 100 % de „producător”, în sensul articolului 3 alineatul (1) din Directiva 85/374, producătorul menționat poate să înlocuiască această filială dacă această instanță constată că punerea în circulație a produsului respectiv a fost determinată în fapt de acest producător.

Pe de altă parte, articolul 3 alineatul (3) din Directiva 85/374 trebuie interpretat în sensul că, atunci când persoana prejudiciată de produsul despre care se pretinde că are defecte nu ar fi putut în mod rezonabil să identifice producătorul acestui produs înainte de a-și exercita drepturile împotriva furnizorului acestuia din urmă, furnizorul menționat trebuie considerat ca fiind „producător”, în special în scopul aplicării articolului 11 din directiva menționată, dacă nu a comunicat persoanei prejudiciate, din proprie inițiativă și în mod diligent, identitatea producătorului sau a propriului furnizor, ceea ce revine instanței naționale să verifice având în vedere împrejurările speței.

În ceea ce privește practicile comerciale neloiale, Curtea a interpretat Directiva 2005/29/CE²³ în cauza *VTB-VAB* (Hotărârea din 23 aprilie 2009, C-261/07 și C-299/07). Curtea a statuat că directiva menționată se opune unei reglementări naționale care, în afara anumitor excepții și fără a ține seama de împrejurările specifice din cazul în speță – așadar, în mod general și preventiv –, interzice orice ofertă comună pe care un vânzător o face unui consumator.

Astfel, această reglementare instituie principiul interzicerii ofertelor comune, în pofida faptului că astfel de practici nu sunt prevăzute în anexa I la aceeași directivă, în care se enumeră în mod exhaustiv singurele practici comerciale interzise în orice situație, care, prin urmare, nu trebuie să facă obiectul unei examinări de la caz la caz.

Curtea a amintit că această directivă realizează o armonizare completă, la nivel comunitar, a normelor referitoare la practicile comerciale neloiale. Prin urmare, statele membre nu pot să adopte măsuri mai restrictive decât cele definite de directiva menționată, nici chiar pentru a asigura un nivel mai ridicat de protecție a consumatorilor.

Or, prin stabilirea unei prezumții de nelegalitate a ofertelor comune, în timp ce legislația națională prevede un anumit număr de excepții de la respectiva interzicere, o reglementare națională nu îndeplinește cerințele impuse de aceeași directivă.

²¹ Hotărârea din 9 februarie 2006, C-127/04, Rec., p. I-1313.

²² Directiva 85/374/CEE a Consiliului din 25 iulie 1985 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la răspunderea pentru produsele cu defect (JO L 210, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 183).

²³ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului (JO L 149, p. 22, Ediție specială, 15/vol. 14, p. 260).

În domeniul drepturilor de proprietate intelectuală, două hotărâri merită o scurtă prezentare.

În primul rând, cauza *FEIA* (Hotărârea din 2 iulie 2009, C-32/08), în care Curtea a statuat că articolul 14 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 6/2002²⁴, potrivit căruia dreptul asupra desenului sau modelului industrial comunitar aparține angajatorului dacă desenul sau modelul este realizat de un salariat în cadrul atribuțiilor sale de serviciu sau la cererea expresă a patronului sau a angajatorului său, cu excepția situațiilor în care există dispoziții contrare sau convenție contrară în legislația internă aplicabilă, nu se aplică desenului sau modelului industrial comunitar realizat pe baza unei comenzi. Astfel, legiuitorul comunitar a înțeles să definească regimul special pe care îl prevede articolul 14 alineatul (3) din regulament printr-un tip specific de raport contractual, și anume un raport de muncă, ceea ce exclude aplicarea alineatului menționat la celelalte raporturi contractuale, precum cele referitoare la un desen sau un model industrial comunitar creat pe baza unei comenzi.

În cazul în care, pe de o parte, este vorba despre desene sau modele industriale comunitare neînregistrate care au fost create pe baza unei comenzi și, pe de altă parte, legea națională nu asimilează astfel de desene sau modele cu cele realizate în cadrul unui raport de muncă, articolul 14 alineatul (1) din Regulamentul nr. 6/2002 trebuie interpretat în sensul că dreptul asupra unui desen sau model industrial comunitar aparține autorului, cu excepția cazului în care a fost transferat succesorului său în drepturi prin intermediul unui contract. Astfel, posibilitatea de a transfera, prin intermediul unui contract, dreptul asupra unui desen sau model industrial comunitar de la autor către succesorul în drepturi al acestuia în înțelesul articolului 14 alineatul (1) din regulamentul menționat reiese, pe de o parte, din modul de redactare a acestui articol și este, pe de altă parte, conform cu obiectivele urmărite de regulamentul menționat. În această privință, adaptarea protecției desenelor sau modelelor industriale comunitare la necesitățile tuturor sectoarelor economice ale Comunității prin intermediul transferului contractual al dreptului asupra desenului sau modelului industrial comunitar poate contribui la realizarea obiectivului esențial de exercitare în mod eficient, pe întreg teritoriul Comunității, a drepturilor conferite de un desen sau model industrial comunitar. De altfel, protecția sporită a esteticii industriale are ca efect nu numai să încurajeze autorii individuali să contribuie la afirmarea superiorității comunitare în domeniu, ci și să favorizeze, în același timp, inovația și dezvoltarea de noi produse și investițiile în producerea acestora. Revine însă instanței naționale obligația de verificare a conținutului unui astfel de contract și, în această privință, de stabilire a aspectului dacă, atunci când este cazul, dreptul asupra desenului sau modelului industrial comunitar neînregistrat a fost efectiv transferat de la autor către succesorul în drepturi al acestuia, prin aplicarea, în cadrul acestei examinări, a legislației referitoare la contracte pentru a stabili cui îi aparține, în conformitate cu articolul 14 alineatul (1) din regulament, dreptul asupra desenului sau modelului industrial comunitar neînregistrat.

În al doilea rând, în cauza *Sony Music Entertainment* (Hotărârea din 20 ianuarie 2009, C-240/07), Curtea a statuat că durata de protecție a dreptului de autor și a anumitor drepturi conexe, în speță drepturi referitoare la reproducerea de fonograme, prevăzută de Directiva 2006/116/CE²⁵, se aplică, în temeiul articolului 10 alineatul (2) din directivă, și atunci când obiectul în cauză nu a fost protejat niciodată în statul membru în care se solicită protecția. Astfel, din cuprinsul acestei dispoziții reiese că prima condiție alternativă vizează existența prealabilă a unei protecții a obiectului în cauză în cel puțin un stat membru. Respectiva dispoziție nu impune cerința ca acest stat membru să fie statul

²⁴ Regulamentul (CE) nr. 6/2002 al Consiliului din 12 decembrie 2001 privind desenele sau modelele industriale comunitare (JO 2002, L 3, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 33, p. 70).

²⁵ Directiva 2006/116/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind durata de protecție a dreptului de autor și a anumitor drepturi conexe (JO L 372, p. 12, Ediție specială, 17/vol. 3, p. 7).

în care se solicită protecția prevăzută de aceeași directivă. În plus, în timp ce această directivă este menită să armonizeze legislațiile statelor membre astfel încât duratele de protecție să fie identice în întreaga Comunitate, o interpretare a articolului 10 alineatul (2) din Directiva 2006/116 potrivit căreia aplicarea acestei condiții ar depinde de existența prealabilă a unei forme de protecție asigurate de legislația națională a statului membru în care se solicită protecția prevăzută de directiva menționată, deși o astfel de protecție prealabilă ar fi fost acordată într-un alt stat membru, nu este conformă nici cu termenii înșiși ai dispoziției citate, nici cu finalitatea directivei.

Curtea a adăugat că articolul 10 alineatul (2) din Directiva 2006/116 trebuie de asemenea interpretat în sensul că duratele de protecție prevăzute de această directivă se aplică unei situații în care opera sau obiectul în cauză era, la 1 iulie 1995, protejat ca atare în cel puțin un stat membru, în aplicarea dispozițiilor naționale ale acestui stat membru privitoare la dreptul de autor sau la drepturile conexe, iar titularul unor astfel de drepturi asupra acestei opere sau a acestui obiect, resortisant al unei țări terțe, beneficia, la data amintită, de protecția prevăzută de respectivele dispoziții naționale. Astfel, în contextul dispoziției menționate, aspectul dacă un titular de drepturi conexe dreptului de autor asupra unei opere sau a unui obiect, resortisant al unei țări terțe, era protejat, la 1 iulie 1995, în cel puțin un stat membru trebuie apreciat în lumina dispozițiilor naționale ale acestui stat membru, iar nu în lumina dispozițiilor naționale ale statului membru în care se solicită protecția prevăzută de această directivă. În plus, o astfel de concluzie este confirmată de obiectivele de armonizare ale directivei menționate și totodată de obiectivul de a prevedea același punct de plecare pentru calculul duratei de protecție a drepturilor conexe dreptului de autor, precum și aceleași durate de protecție a acestor drepturi în ansamblul Comunității. Din cele de mai sus rezultă că, pentru o operă sau pentru un obiect protejat, la 1 iulie 1995, în cel puțin un stat membru în conformitate cu dispozițiile naționale ale acestui stat membru, împrejurarea că titularul acestei protecții este resortisant al unei țări terțe și nu dispune, în statul membru în care se solicită durata de protecție prevăzută de Directiva 2006/116, de o protecție în temeiul dreptului național al acestui stat membru nu este determinantă pentru aplicarea articolului 10 alineatul (2) din această directivă. În realitate, aspectul relevant este acela dacă opera sau obiectul în cauză beneficia de protecție la 1 iulie 1995, în temeiul dispozițiilor naționale ale cel puțin unui stat membru.

Alte sectoare care au făcut obiectul unei armonizări la nivel comunitar au generat de asemenea litigii.

În cauza *Damgaard* (Hotărârea din 2 aprilie 2009, C-421/07), Curtea a precizat noțiunea de publicitate în domeniul medicamentelor de uz uman. Un jurnalist a fost urmărit pentru că a difuzat în mod public informații referitoare la caracteristicile și la disponibilitatea unui medicament a cărui comercializare nu este autorizată în toate statele membre, în timp ce Directiva 2001/83/CE²⁶ prevede un grad ridicat de protecție a consumatorului în domeniul informării și al publicității privind medicamentele. Întrebată cu privire la interpretarea care trebuie dată, în consecință, articolului 86 din Directiva 2001/83, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2004/27/CE²⁷, Curtea a statuat că difuzarea de către un terț a unor informații cu privire la un medicament, în special în legătură cu proprietățile sale curative sau preventive, poate fi considerată publicitate în sensul acestui articol chiar și atunci când acest terț acționează din proprie inițiativă și în mod cu totul independent, *de iure* și *de facto*, față de producătorul și față de vânzătorul unui astfel

²⁶ Directiva 2001/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 noiembrie 2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman (JO L 311, p. 67, Ediție specială, 13/vol. 33, p. 3).

²⁷ Directiva 2004/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 de modificare a Directivei 2001/83/CE de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman (JO L 136, p. 34, Ediție specială, 13/vol. 44, p. 116).

de medicament. Curtea a adăugat că este de competența instanței naționale să determine dacă această difuzare constituie o formă de informare la domiciliu, prin contact direct, sau o activitate de prospectare sau de stimulare destinată să promoveze prescrierea, eliberarea, vânzarea sau consumul de medicamente.

În cauza *UTECA*, citată anterior, Curtea a statuat că Directiva 89/552/CEE privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune, astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/36/CE²⁸, și, în special, articolul 3 din aceasta, precum și articolul 12 CE trebuie interpretate în sensul că nu se opun legislației spaniole care obligă operatorii de televiziune să aloce 5 % din veniturile din exploatare pentru finanțarea anticipată de filme cinematografice și de televiziune europene, precum și, mai precis, 60 % din acești 5 % pentru opere având ca limbă originală una dintre limbile oficiale ale acestui stat membru. Potrivit Curții, indiferent dacă o asemenea măsură ține de domeniile acoperite de directivă, statele membre rămân, în principiu, competente să o adopte, cu condiția să respecte libertățile fundamentale garantate de tratat. Deși o asemenea măsură, întrucât vizează obligația de a aloca unor opere având ca limbă originală una dintre limbile oficiale ale statului membru avut în vedere 60 % din cei 5 % din veniturile din exploatare alocate pentru finanțarea anticipată de filme cinematografice și de televiziune europene, constituie o restricție privind mai multe libertăți fundamentale, și anume libera prestare a serviciilor, libertatea de stabilire, libera circulație a capitalurilor și libera circulație a lucrătorilor, poate fi justificată totuși prin obiectivul de a proteja și de a promova una sau mai multe dintre limbile oficiale ale statului membru vizat. În această privință, o asemenea măsură, întrucât instituie o obligație de a investi în filme cinematografice și de televiziune având ca limbă originală una dintre limbile oficiale din acest stat membru, este de natură să asigure realizarea unui astfel de obiectiv. De asemenea, potrivit Curții, nu reiese că o asemenea măsură depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului menționat. Astfel, această măsură nu vizează, în primul rând, decât 3 % din veniturile din exploatare ale operatorilor, neputându-se considera că un asemenea procent ar fi disproporționat în raport cu obiectivul urmărit. Pe de altă parte, o astfel de măsură nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit prin simplul fapt că nu prevede criterii care să permită clasificarea operelor avute în vedere drept „ produse culturale”. Întrucât limba și cultura sunt intrinsec legate, nu se poate considera că obiectivul urmărit de un stat membru, constând în protecția și în promovarea uneia sau a mai multe dintre limbile sale oficiale, trebuie în mod necesar să fie însoțit de alte criterii culturale pentru a putea justifica o restricție privind una dintre libertățile fundamentale garantate de tratat. O asemenea măsură nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit nici prin simplul fapt că beneficiarii finanțării avute în vedere sunt în majoritate întreprinderi producătoare de opere cinematografice stabilite în acest stat membru. Faptul că criteriul pe care se bazează măsura menționată, și anume criteriul lingvistic, poate constitui un avantaj pentru întreprinderi producătoare de opere cinematografice care lucrează în limba vizată de criteriul menționat și care, în consecință, pot fi, în practică, originare în majoritate din statul membru în care această limbă este o limbă oficială este inerent obiectivului urmărit. O asemenea situație nu poate constitui, în sine, proba caracterului disproporționat al măsurii menționate, sub sancțiunea de a lipsi de sens recunoașterea, ca motiv imperativ de interes general, a obiectivului urmărit de un stat membru de a proteja și de a promova una sau mai multe dintre limbile sale oficiale. Curtea a precizat, în ceea ce privește articolul 12 CE, că această dispoziție nu are vocație de a se aplica în mod autonom decât în situațiile reglementate de dreptul comunitar pentru care tratatul nu prevede o normă specială de interzicere a discriminării.

²⁸ Directiva 89/552/CEE Consiliului din 3 octombrie 1989 privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune (JO L 298, p. 23, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 215).

Or, principiul nediscriminării a fost pus în aplicare în domeniile liberei circulații a lucrătorilor, dreptului de stabilire, liberei prestări a serviciilor și liberei circulații a capitalurilor prin articolul 39 alineatul (2) CE, prin articolul 43 CE, prin articolul 49 CE și, respectiv, prin articolul 56 CE. Întrucât din considerațiile anterioare rezultă că măsura în cauză nu este contrară dispozițiilor menționate ale tratatului, aceasta nu poate fi considerată nici ca fiind contrară articolului 12 CE.

Mărci

În acest domeniu, vom reține cauza *PAGO International* (Hotărârea din 6 octombrie 2009, C-301/07), care a venit să precizeze condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o marcă pentru a beneficia de „renume” în sensul articolului 9 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul (CE) nr. 40/94²⁹. Raționând prin analogie cu Hotărârea *Davidoff* (Hotărârea din 9 ianuarie 2003, C-292/00, Rec., p. I-389), Curtea a considerat mai întâi că, în pofida modului de redactare a articolului 9 alineatul (1) litera (c) și în considerarea economiei generale și a obiectivelor sistemului în care se înscrie acest articol, protecția mărcilor comunitare renumite nu poate fi mai scăzută în cazul utilizării unui semn pentru produse sau servicii identice sau similare decât în cazul utilizării unui semn pentru produse sau servicii care nu sunt similare. Prin urmare, potrivit Curții, acest articol este prevăzut și în beneficiul unei mărci comunitare renumite pentru produse sau servicii similare cu cele pentru care este înregistrată marca respectivă. În continuare, Curtea a statuat că, pentru a beneficia de protecția prevăzută de această dispoziție, o marcă comunitară trebuie să fie cunoscută de o parte semnificativă a publicului vizat de produsele sau de serviciile acoperite de ea, într-o parte substanțială a teritoriului Comunității, și că, având în vedere renumele mărcii *PAGO International* pe totalitatea teritoriului unui stat membru, respectiv cel al Austriei, se poate considera că acest teritoriu constituie o parte substanțială a teritoriului Comunității.

Politica socială

În acest domeniu, Curtea a fost confruntată cu problematici inedite. Cauza *Akavan Erityisalojen Keskusliitto AEK și alții* (Hotărârea din 10 septembrie 2009, C-44/08) i-a permis să se pronunțe, pentru prima dată, asupra conținutului obligației de informare și de consultare prevăzute la articolul 2 din Directiva 98/59/CE privind apropierea legislațiilor statelor membre cu privire la concedierile colective³⁰.

În ceea ce privește momentul nașterii obligației de consultare, Curtea a apreciat că acesta este reprezentat de adoptarea, în cadrul unui grup de întreprinderi, a unor decizii strategice sau de modificare a activităților, care constrâng angajatorul să prevadă sau să planifice concedieri colective care determină nașterea în sarcina acestui angajator a unei obligații de consultare a reprezentanților lucrătorilor. Curtea a precizat, în plus, că nașterea acestei obligații nu depinde de faptul că angajatorul este deja în măsură să furnizeze reprezentanților lucrătorilor toate informațiile impuse la articolul 2 alineatul (3) primul paragraf litera (b) din Directiva 98/59.

În ceea ce privește desemnarea debitorului obligației de consultare, Curtea a subliniat că singurul destinatar al obligațiilor în materie de informare, de consultare și de notificare este angajatorul. O întreprindere care controlează angajatorul, chiar dacă poate adopta decizii obligatorii față de acesta, nu are calitatea de angajator. În cazul unui grup de întreprinderi compus dintr-o societate-mamă și din una sau din mai multe filiale, obligația de consultare cu reprezentanții

²⁹ Regulamentul (CE) nr. 40/94 al Consiliului din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară (JO 1994, L 11, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 146).

³⁰ Directiva 98/59/CE a Consiliului din 20 iulie 1998 (JO L 225, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 95).

lucrătorilor ia naștere în sarcina filialei ce are calitatea de angajator numai atunci când este identificată această filială în cadrul căreia ar putea fi efectuate concedieri colective.

În ceea ce privește încheierea procesului de consultare, Curtea a precizat că, în cazul unui grup de întreprinderi, procedura de consultare trebuie încheiată de filiala vizată de concedieri colective înainte ca aceasta să rezilieze, eventual la ordinul direct al societății-mamă, contractele lucrătorilor vizați de aceste concedieri.

În cauza *Mono Car Styling* (Hotărârea din 16 iulie 2009, C-12/08), Curtea s-a pronunțat, și în acest caz pentru prima dată, asupra aspectului dacă Directiva 98/59³¹ conferă sau nu un drept individual salariaților care doresc să atace o încălcare a procedurii de informare și de consultare.

Potrivit Curții, dreptul la informare și la consultare prevăzut de Directiva 98/59, în special la articolul 2 din aceasta, este conceput în favoarea lucrătorilor considerați ca o colectivitate și are, așadar, o natură colectivă. Or, nivelul de protecție al acestui drept colectiv, impus de articolul 6 din această directivă, este atins în cazul în care reglementarea națională aplicabilă conferă reprezentanților lucrătorilor un drept de acțiune care nu este însoțit de limitări sau de condiții specifice. Articolul 6 din Directiva 98/59 coroborat cu articolul 2 din aceasta trebuie, așadar, interpretat în sensul că nu se opune unei reglementări naționale care instituie proceduri ce urmăresc să permită atât reprezentanților lucrătorilor, cât și acestora din urmă considerați în mod individual să controleze respectarea obligațiilor prevăzute de această directivă, dar care limitează dreptul individual la acțiune al lucrătorilor în ceea ce privește obiecțiile care pot fi invocate și îl condiționează de cerința ca obiecțiile să fi fost formulate în prealabil la adresa angajatorului de reprezentanții lucrătorilor, precum și de comunicarea prealabilă către angajator, de către lucrătorul în cauză, a împrejurării că acesta contestă faptul că procedura de informare și de consultare a fost respectată.

De asemenea, Curtea a amintit că, la aplicarea dreptului intern, instanța națională trebuie, în aplicarea principiului interpretării conforme a dreptului național, să ia în considerare totalitatea normelor acestuia și să le interpreteze pe cât posibil în lumina textului și a finalității unei directive pentru a atinge rezultatul prevăzut de aceasta. De aceea, în măsura în care articolul 2 din Directiva 98/59 se opune unei reglementări naționale care reduce obligațiile angajatorului care intenționează să inițieze concedieri colective în raport cu cele pe care le prevede, instanța națională are obligația de a asigura, în cadrul competențelor sale, că obligațiile care revin unui astfel de angajator nu sunt reduse în raport cu cele prevăzute la articolul 2 din directiva menționată.

În cauza *Meerts* (Hotărârea din 22 octombrie 2009, C-116/08), Curtea a avut ocazia de a preciza drepturile unui salariat concediat în timpul unui concediu parțial pentru creșterea copilului, astfel cum rezultă din Directiva 96/34/CE privind acordul-cadru referitor la concediul pentru creșterea copilului încheiat de UNICE, CEEP și CES³².

Plecând de la constatarea că clauza 2 punctul (6) din acordul-cadru menționat prevede că drepturile dobândite sau în curs de a fi dobândite de lucrător la data la care începe concediul pentru creșterea copilului se mențin ca atare până la sfârșitul acestui concediu, Curtea a statuat că atât din textul acestei prevederi, cât și din contextul în care aceasta se înscrie reiese că această dispoziție are drept obiectiv evitarea pierderii sau a reducerii drepturilor derivate din raportul

³¹ A se vedea nota precedentă.

³² Directiva 96/34/CE a Consiliului din 3 iunie 1996 (JO L 145, p. 4, Ediție specială, 05/vol. 3, p. 160), astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/75/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 (JO 1998, L 10, p. 24, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 31).

de muncă, dobândite sau în curs de a fi dobândite, la care lucrătorul poate pretinde atunci când începe concediul pentru creșterea copilului, și garantarea că, la sfârșitul concediului, acesta se va regăsi, în ceea ce privește aceste drepturi, în aceeași situație precum cea în care se afla înaintea concediului. Având în vedere obiectivul egalității de tratament între bărbați și femei urmărit de acordul-cadru privind concediul pentru creșterea copilului, obligația respectării drepturilor dobândite sau în curs de a fi dobândite trebuie înțeleasă în sensul că exprimă un principiu de drept social comunitar care prezintă o importanță deosebită și, prin urmare, nu poate fi interpretată în mod restrictiv. Din obiectivele acordului-cadru privind concediul pentru creșterea copilului rezultă că noțiunea „drepturi dobândite sau în curs de a fi dobândite” din acest acord-cadru include toate drepturile și avantajele, în bani sau în natură, derivate direct sau indirect din raportul de muncă, pe care lucrătorul le poate pretinde de la angajator la data la care începe concediul pentru creșterea copilului. Astfel de drepturi și avantaje includ toate drepturile și avantajele referitoare la condițiile de muncă, precum dreptul la o perioadă de preaviz al unui lucrător cu normă întreagă care beneficiază de un concediu parțial pentru creșterea copilului în cazul în care angajatorul reziliază unilateral un contract de muncă pe durată nedeterminată, durata perioadei de preaviz variind în funcție de vechimea în muncă a lucrătorului în cadrul întreprinderii, iar scopul acesteia fiind acela de a facilita căutarea unui nou loc de muncă. Acest ansamblu de drepturi și avantaje ar fi lipsit de efect dacă, în ipoteza nerespectării perioadei legale de preaviz în cazul unei concedieri care intervine în cursul concediului parțial pentru creșterea copilului, un lucrător angajat cu normă întreagă ar pierde dreptul de a primi o indemnizație de concediere stabilită pe baza remunerației aferente contractului său de muncă. Astfel, o legislație națională care ar conduce la o reducere a drepturilor care decurg din raportul de muncă în cazul unui concediu pentru creșterea copilului ar putea descuraja lucrătorul să ia un astfel de concediu și ar putea încuraja angajatorul să concedieze în special lucrătorii care se află în concediu pentru creșterea copilului. Aceasta ar fi în directă contradicție cu finalitatea acordului-cadru privind concediul pentru creșterea copilului, printre obiectivele căruia se numără acela al unei mai bune concilierii a vieții familiale și profesionale.

Curtea a concluzionat că acordul-cadru se opune ca, în cazul unei rezilieri unilaterale de către angajator, fără motiv grav sau fără a respecta termenul legal de preaviz, a contractului de muncă al unui lucrător angajat pe durată nedeterminată și cu normă întreagă, în perioada în care acesta din urmă beneficiază de un concediu parțial pentru creșterea copilului, indemnizația care trebuie plătită acestui lucrător să fie determinată pe baza remunerației reduse pe care o primește în momentul concedierii.

În cauza *Hütter* (Hotărârea din 18 iunie 2009, C-88/08), Curtea a statuat că o legislație națională care exclude luarea în considerare a perioadelor de activitate realizate înaintea împlinirii vârstei de 18 ani în vederea stabilirii treptei în care sunt plasați agenții contractuali ai funcției publice a unui stat membru creează o discriminare pe motive de vârstă care nu poate fi în mod legitim justificată și care este, așadar, contrară dreptului comunitar.

În cuprinsul hotărârii sale, Curtea constată că o asemenea reglementare care instituie o diferență de tratament între persoane în funcție de vârsta la care acestea au dobândit experiența profesională stabilește un tratament diferențiat bazat în mod direct pe criteriul vârstei în sensul articolului 2 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78³³.

³³ Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).

În continuare, Curtea subliniază că obiectivele vizate prin reglementarea în cauză, și anume obiectivul prin care se urmărește ca învățământul secundar general să nu fie defavorizat în raport cu învățământul profesional și obiectivul prin care se tinde la favorizarea integrării pe piața muncii a tinerilor care au urmat studii în învățământul profesional, sunt obiective legitime în sensul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78.

Cu toate acestea, Curtea constată că aceste două obiective par antinomice în condițiile în care măsura în litigiu nu le poate favoriza în mod simultan. În plus, în ceea ce privește obiectivul prin care se urmărește ca învățământul general să nu fie defavorizat în raport cu învățământul profesional, Curtea subliniază că criteriul vârstei la care a fost dobândită experiența profesională se aplică indiferent de tipul de învățământ urmat. În aceste condiții, acest criteriu nu este corespunzător pentru realizarea acestui obiectiv. În ceea ce privește obiectivul prin care se urmărește favorizarea integrării pe piața muncii a tinerilor care au urmat studii în învățământul profesional, Curtea subliniază că excluderea luării în considerare a experienței dobândite înaintea împlinirii vârstei de 18 ani se aplică fără distincție tuturor agenților contractuali ai funcției publice, indiferent de vârsta la care au fost recrutați. În măsura în care nu ia în considerare vârsta persoanelor la momentul recrutării lor, această normă nu este corespunzătoare în vederea favorizării intrării pe piața muncii a unei categorii de lucrători definite prin vârsta lor tânără.

Curtea a concluzionat că discriminarea instituită de reglementarea în cauză nu poate fi considerată justificată și este, așadar, contrară articolelor 1, 2 și 6 din Directiva 2000/78.

Mediu

Ca și anii trecuți, litigiile referitoare la dreptul mediului au fost foarte prezente în pretoriul Curții.

În cauza *Comisia/Malta* (Hotărârea din 10 septembrie 2009, C-76/08), Curtea a trebuit să examineze dacă, astfel cum susținea Comisia, Republica Malta nu își îndeplinise obligațiile care îi revin în temeiul Directivei 79/409/CEE a Consiliului din 2 aprilie 1979 privind conservarea păsărilor sălbatice³⁴, prin autorizarea deschiderii vânătorii de primăvară la prepeliță și la turturea între 2004 și 2007.

Astfel, în temeiul articolului 7 alineatele (1) și (4) din directivă, aceste două specii nu trebuie vâdate pe parcursul rutei de întoarcere spre ariile de creștere. Cu toate acestea, articolul 9 alineatul (1) din aceeași directivă prevede un regim de exceptare de la aceste interdicții atunci când nu există o altă soluție satisfăcătoare.

Curtea subliniază că, chiar dacă cele două specii în cauză erau într-adevăr prezente toamna în Malta în anii în cauză, totuși vânătorii nu puteau captura în această perioadă decât o cantitate neglijabilă de păsări. Pe de altă parte, în această perioadă, numai o parte restrânsă a teritoriului Maltei este frecventată de aceste păsări. În sfârșit, populația acestor două specii de păsări nu se situează sub un nivel satisfăcător. Din cuprinsul listei roșii a speciilor amenințate, stabilită de Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii, rezultă că speciile în cauză figurează în categoria denumită de „preocupare minoră”. Curtea apreciază că, în aceste împrejurări foarte speciale, capturarea acestor două specii în perioada vânătorii de toamnă nu poate fi considerată ca reprezentând în Malta o soluție alternativă satisfăcătoare la deschiderea unei vânătorii de primăvară.

³⁴ JO L 103, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 77.

Totuși, această constatare, departe de a deschide fără limite posibilitatea de a autoriza vânătoarea primăvara, nu permite această deschidere decât strict în măsura în care aceasta este necesară și în condițiile în care celelalte obiective urmărite de directivă nu sunt periclitate. Astfel, Curtea consideră că deschiderea unei perioade de vânătoare de primăvară, în care cele două specii vâdate se întorc spre ariile de creștere și din care rezultă o mortalitate de trei ori mai mare pentru prepeliță și de opt ori mai mare pentru turturea decât cea care rezultă din practica vânătorii în perioada de toamnă, nu constituie o soluție adecvată și strict proporțională cu obiectivul de conservare a speciilor urmărit de directivă.

În aceste condiții, Curtea constată că Republica Malta nu a respectat condițiile și, prin urmare, a încălcat obligațiile care îi revin în temeiul directivei menționate.

În cauza *Comisia/Polonia* (Hotărârea din 16 iulie 2009, C-165/08), Curtea a fost determinată să examineze dacă, astfel cum susținea Comisia, Republica Polonă nu își îndeplinise obligațiile care îi revin în temeiul Directivei 2001/18/CE³⁵, precum și în temeiul Directivei 2002/53/CE³⁶ prin interzicerea, în general, a comercializării semințelor soiurilor modificate genetic și a înscrierii lor în catalogul național al soiurilor.

Republica Polonă susținea, într-un mod original, că Directivele 2001/18 și 2002/53 nu puteau fi aplicate în speță deoarece urmăresc obiective legate de libera circulație, de protecția mediului și a sănătății publice, în timp ce legislația națională urmărea finalități de ordin etic sau religios. În alți termeni, dispozițiile naționale în litigiu erau exterioare domeniului de aplicare al directivelor menționate, astfel încât obstacolele în calea liberei circulații a OMG-urilor pe care le impun, cu încălcarea potențială a articolului 28 CE, pot fi justificate, eventual, în temeiul articolului 30 CE.

Curtea a apreciat că pentru soluționarea cauzei nu era necesar să se pronunțe asupra aspectului dacă statele membre păstrează dreptul de a invoca argumente de ordin etic sau religios pentru a justifica adoptarea unor măsuri interne care derogă de la prevederile Directivelor 2001/18 și 2002/53. Era suficient să se constate că Republica Polonă nu a dovedit faptul că dispozițiile naționale în discuție ar fi urmărit cu adevărat finalitățile pretinse. În aceste condiții, interdicții generale precum cele cuprinse în dispozițiile naționale în discuție încalcă obligațiile care decurg pentru Republica Polonă atât din articolele 22 și 23 din Directiva 2001/18, cât și din articolul 4 alineatul (4) și din articolul 16 din Directiva 2002/53. Curtea a concluzionat că un stat membru care interzice libera circulație a semințelor soiurilor modificate genetic, precum și înscrierea soiurilor modificate genetic în catalogul național al soiurilor nu își îndeplinește obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 22 și 23 din Directiva 2001/18, precum și în temeiul articolului 4 alineatul (4) și al articolului 16 din Directiva 2002/53.

În cadrul unei cauze referitoare la calculul taxei asupra deșeurilor (*Hotărârea din 16 iulie 2009, Futura Imobiliare și alții*, C-254/08), care a determinat aplicarea principiului „poluatorul plătește”, Curtea a interpretat articolul 15 litera (a) din Directiva 2006/12/CE³⁷ în sensul că, în stadiul actual al dreptului comunitar, nu se opune unei reglementări naționale care prevede, în scopul finanțării

³⁵ Directiva 2001/18/CE Parlamentului European și a Consiliului din 12 martie 2001 privind diseminarea deliberată în mediu a organismelor modificate genetic și de abrogare a Directivei 90/220/CEE a Consiliului (JO L 106, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 7, p. 75).

³⁶ Directiva 2002/53/CE a Consiliului din 13 iunie 2002 privind Catalogul comun al soiurilor de plante agricole (JO L 193, p. 1, Ediție specială, 03/vol. 143, p. 139).

³⁷ Directiva 2006/12/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2006 privind deșeurile (JO L 114, p. 9, Ediție specială, 15/vol. 16, p. 45).

unui serviciu de gestionare și de eliminare a deșeurilor urbane, o taxă calculată pe baza unei evaluări a volumului de deșeurii generat de utilizatorii acestui serviciu, iar nu pe baza cantității de deșeurii efectiv produse și predate spre colectare de aceștia.

Instanța și-a întemeiat raționamentul pe faptul că, într-o situație în care deținătorii de deșeurii le predau unei societăți de colectare a deșeurilor, articolul 15 litera (a) menționat prevede că, în conformitate cu principiul „poluatorul plătește”, costul eliminării deșeurilor trebuie suportat de acești deținători. Or, adesea este dificil sau chiar costisitor să se stabilească volumul exact al deșeurilor urbane predate spre colectare de fiecare deținător. În aceste condiții, recurgerea la criteriile întemeiate, pe de o parte, pe capacitatea deținătorilor de producere a deșeurilor, calculată în funcție de suprafața bunurilor imobile pe care le ocupă, precum și de afectarea acestora și/sau, pe de altă parte, pe natura deșeurilor produse poate permite calcularea costurilor de eliminare a acestor deșeurii și repartizarea lor între diferiții deținători, în măsura în care acești doi parametri sunt de natură să influențeze în mod direct cuantumul costurilor menționate.

Curtea a precizat că revine însă instanței de trimitere sarcina de a verifica, pe baza elementelor de fapt și de drept care i-au fost prezentate, dacă taxa de eliminare a deșeurilor solide urbane nu conduce la a impune în sarcina anumitor deținători, în speță unități hoteliere, costuri vădit disproportionale în raport cu volumele sau cu natura deșeurilor pe care le pot produce.

Vize, azil și imigrație

Numărul cauzelor în materie de azil tinde să crească, iar Curtea a avut ocazia de a interpreta pentru prima dată mai multe directive din acest domeniu.

Astfel, în cauza *Petrosian și alții* (Hotărârea din 29 ianuarie 2009, C-19/08), Curtea s-a aplecat asupra procedurii transferului cererii de azil și a avut ocazia în acest temei de a interpreta Regulamentul (CE) nr. 343/2003³⁸. Familia Petrosian, de origine armeană, introdusese o cerere de azil în Franța și ulterior în Suedia. Autoritățile naționale suedeze au vrut să trimită familia în Franța, decizie care însă a fost atacată în mai multe rânduri de familia Petrosian, astfel încât termenul de șase luni prevăzut la articolul 20 alineatul (1) litera (d) din regulamentul menționat expirase. Acest termen, care curge de la „decizia privind calea de atac sau revizuirea”, este menit să permită statului membru la care a fost introdusă cererea de azil să procedeze la transfer, în timp ce expirarea sa are drept consecință atragerea responsabilității aceluiași stat. Problema centrală a hotărârii privea evenimentul susceptibil să facă să curgă termenul de șase luni.

În răspunsul său, Curtea a făcut distincție între două ipoteze, după cum legislațiile naționale prevăd sau nu prevăd căi de atac cu efect suspensiv. Astfel, Curtea a decis că, atunci când nu este prevăzută nicio cale de atac susceptibilă de efect suspensiv, termenul de executare a transferului începe să curgă de la decizia, explicită sau prezumată, prin care statul membru solicitat să consimtă transferul acceptă să reprimească persoana în cauză. Dimpotrivă, dacă legislația statului membru solicitant al transferului prevede efectul suspensiv al unei căi de atac, termenul de executare a transferului nu începe să curgă încă de la decizia provizorie a instanței de suspendare a punerii în aplicare a procedurii de transfer, ci numai de la decizia instanței care statuează cu privire la caracterul întemeiat al procedurii și care nu mai poate împiedica această punere în aplicare. Astfel, având în vedere obiectivul urmărit prin stabilirea de către statele membre a unui termen, momentul de la

³⁸ Regulamentul (CE) nr. 343/2003 al Consiliului din 18 februarie 2003 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe (JO L 50, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 56).

care acesta începe să curgă trebuie stabilit astfel încât statele membre să dispună de un termen de șase luni pe care ar trebui să îl folosească în întregime pentru a definitiva modalitățile tehnice de realizare a transferului. În plus, Curtea a luat în considerare respectarea protecției jurisdicționale și respectarea autonomiei procedurale a statelor membre.

În continuare, în cauza *Elgafaji* (Hotărârea din 17 februarie 2009, C-465/07), Curtea a trebuit să se pronunțe asupra întinderii protecției subsidiare acordate prin articolul 15 din Directiva 2004/83/CE³⁹ privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat. Întrebarea adresată era dacă condiția privind „existența unor amenințări grave și individuale la adresa vieții sau a persoanei unui civil ca urmare a violenței generalizate în caz de conflict armat intern sau internațional”, prevăzută la litera (c) a articolului menționat, trebuie, astfel cum impune Curtea Europeană a Drepturilor Omului, să fie înțeleasă ca pretinzând ca solicitantul de protecție subsidiară să facă dovada faptului că amenințările îl vizează în mod specific ca urmare a unor elemente proprii situației sale.

Curtea a răspuns în sens negativ la această întrebare. Curtea a afirmat mai întâi autonomia articolului 15, subliniind că acesta are un conținut diferit de cel al articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și trebuie, prin urmare, să fie interpretat în mod autonom. În continuare, Curtea a apreciat că vătămarea definită la litera (c) ca fiind constituită din „[amenințări] grave și individuale la adresa vieții sau a persoanei” solicitantului acoperă un risc mai general de a suferi o vătămare decât celelalte două tipuri de vătămări definite la același articol, precum „pedeapsa cu moartea”, care acoperă situații în care solicitantul este expus în mod specific riscului de a suferi o vătămare de un anume tip. În plus, amenințările la care se face referire sunt inerente unei situații generalizate de „conflict armat intern sau internațional”.

În sfârșit, violența în cauză, aflată la originea acestor amenințări, este calificată drept „generalizată”, termen care implică faptul că se poate extinde asupra indivizilor indiferent de situația personală a acestora. În această privință, Curtea a precizat că, cu cât solicitantul este mai în măsură să demonstreze că este afectat în mod specific, în considerarea unor elemente proprii situației sale personale, cu atât mai redus va fi gradul de violență generalizată necesar pentru a putea beneficia de protecția subsidiară. Curtea a concluzionat subliniind că interpretarea dată articolului 15 litera (c) este pe deplin compatibilă cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în particular cu jurisprudența referitoare la articolul 3.

În sfârșit, întrebarea adresată în cauzele reunite *Zurita García și Choque Cabrera* (Hotărârea din 22 octombrie 2009, C-261/08 și C-348/08) privea aspectul dacă Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen (denumită în continuare „CAAS”) și Codul frontierelor Schengen obligă autoritățile competente ale statelor membre să adopte o decizie de expulzare împotriva oricărui resortisant al unei țări terțe în legătură cu care s-a stabilit se află în situație de ședere ilegală pe teritoriul unui stat membru. Faptele aflate la originea acestei cauze îi priveau pe doamna Garcia și pe domnul Cabrera, cărora le-au fost opuse două decizii de expulzare deoarece se găseau într-o situație de ședere ilegală pe teritoriul spaniol. Or, potrivit legislației spaniole și interpretării care se dă acesteia, sancțiunea impusă în acest caz trebuie să se limiteze la o amendă, în lipsa unui

³⁹ Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate (JO L 304, p. 12, rectificare în JO 2005, L 204, p. 24, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52).

element suplimentar care să justifice înlocuirea amenzii cu măsura expulzării. Doamna Garcia și domnul Cabrera au sesizat, așadar, instanța națională, care, la rândul său, a sesizat Curtea.

În cadrul răspunsului său, Curtea a constatat mai întâi existența unei discordanțe între versiunea spaniolă și celelalte versiuni lingvistice ale textului în cauză. Întrucât versiunea spaniolă este totuși singura în care expulzarea apare ca o obligație, iar nu ca o posibilitate pentru autorități, Curtea a concluzionat că voința reală a legiuitorului nu a fost aceea de a impune statelor membre obligația de expulzare. În plus, Curtea a constatat că prin CAAS se privilegiază plecarea voluntară a resortisantului aflat în situație de ședere ilegală. În plus, deși CAAS prevede că, în anumite împrejurări, resortisantul unei țări terțe trebuie expulzat din statul membru pe teritoriul căruia a fost reținut, această consecință este totuși supusă condițiilor prevăzute de dreptul național al statului membru respectiv. Prin urmare, Curtea a apreciat că trebuie ca dreptul național din fiecare stat membru să adopte, în special în ceea ce privește condițiile în care va fi efectuată expulzarea, modalitățile de aplicare a regulilor de bază prevăzute de CAAS privind resortisanții din țările terțe care nu îndeplinesc sau încetează să mai îndeplinească condițiile de ședere de scurtă durată pe teritoriul acestuia. Curtea a concluzionat că nici CAAS, nici Codul frontierei Schengen nu obligă statele membre să adopte o decizie de expulzare împotriva unui resortisant al unei țări terțe care se află în situație de ședere ilegală pe teritoriul unui stat membru.

Cooperare judiciară în materie civilă și drept internațional privat

Anul 2009 a fost marcat de numeroase hotărâri importante în materia dreptului internațional privat. Vom reține mai întâi Hotărârea din 6 octombrie 2009, *ICF* (C-133/08), prin care Curtea a interpretat pentru prima dată Convenția de la Roma privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale⁴⁰. Sesizată cu mai multe întrebări referitoare la articolul 4 din convenție, Curtea a început prin a aminti că aceasta a fost încheiată pentru a continua, în domeniul dreptului internațional privat, activitatea de unificare juridică inițiată prin adoptarea Convenției de la Bruxelles privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială⁴¹. Potrivit Convenției de la Roma, părțile sunt libere să aleagă legea aplicabilă contractului pe care îl încheie. În lipsa unei asemenea alegeri, contractul este supus legii țării cu care acesta prezintă cele mai strânse legături. Convenția prevede, în plus, o prezumție în favoarea locului de reședință al părții care oferă prestația caracteristică și criteriile de legătură speciale, printre altele, pentru contractul de transport de mărfuri. În această privință, Curtea a statuat că criteriul de legătură prevăzut la articolul 4 alineatul (4) din convenția menționată nu se aplică unui alt contract pentru curse charter în afara „contractului pentru o singură călătorie” decât în ipoteza în care obiectul principal al contractului nu este simpla punere la dispoziție a unui mijloc de transport, ci transportul propriu-zis al mărfurilor. Pe de altă parte, Curtea a statuat că articolul 4 alineatul (5) din această convenție trebuie interpretat în sensul că, atunci când din ansamblul circumstanțelor reiese în mod evident că respectivul contract prezintă legături mai strânse cu o altă țară decât cea determinată în temeiul unuia dintre criteriile prevăzute la articolul 4 alineatele (2)-(4) din aceeași convenție, revine instanței sarcina să înlăture aceste criterii și să aplice legea țării cu care contractul menționat prezintă cele mai strânse legături. În sfârșit, Curtea a statuat că o parte a contractului poate fi supusă, în mod excepțional, unei legi diferite de cea care se aplică restului contractului în ipoteza în care obiectul acestei părți este autonom.

⁴⁰ Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980 (JO 1980, L 266, p. 1, JO 2007, L 347, p. 3).

⁴¹ Convenția din 27 septembrie 1968 privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 1972, L 299, p. 32).

Interpretarea Regulamentului (CE) nr. 44/2001 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (Regulamentul Bruxelles I)⁴² și a Convenției din 27 septembrie 1968 privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (Convenția de la Bruxelles), a prilejuit de asemenea pronunțarea mai multor hotărâri care merită să fie semnalate. Astfel, cauza *Apostolides* (Hotărârea din 28 aprilie 2009, C-420/07) își are originea în împărțirea Ciprului ca urmare a intervenției trupelor turcești în 1974. Republica Cipru, care a aderat la Uniunea Europeană în 2004, nu controlează în fapt decât partea de sud a insulei, în timp ce în partea de nord s-a constituit Republica Turcă a Ciprului de Nord, care nu este recunoscută decât de Turcia. În aceste condiții, un protocol anexat la Actul de aderare al Republicii Cipru suspendă aplicarea dreptului comunitar în zonele în care guvernul Republicii Cipru nu exercită un control efectiv. Sesizată de un resortisant cipriot cu un litigiu care viza recunoașterea și executarea a două hotărâri pronunțate de un tribunal cu sediul în partea de sud a insulei, prin care doi resortisanți britanici erau evacuați dintr-o proprietate situată în partea de nord, instanța de trimitere – o instanță din Regatul Unit – a adresat Curții mai multe întrebări privind interpretarea și aplicarea Regulamentului nr. 44/2001. Curtea a statuat mai întâi că derogarea prevăzută de protocol nu se opune aplicării Regulamentului nr. 44/2001 în privința unei hotărâri pronunțate de o instanță cipriotă cu sediul în zona controlată de guvern, însă care privește un imobil situat în zona de nord. În continuare, Curtea a constatat că faptul că imobilul este situat într-o zonă în care guvernul nu exercită un control efectiv, și, prin urmare, că deciziile în cauză nu pot fi executate, în practică, în locul în care se află imobilul, nu se opune recunoașterii și executării deciziilor într-un alt stat membru. Astfel, articolul 22 punctul 1 din Regulamentul nr. 44/2001 privește competența judiciară internațională a statelor membre, iar nu competența judiciară internă a acestora. Curtea a amintit de asemenea, în ceea ce privește excepția referitoare la ordinea publică a statului membru solicitat, că o instanță nu poate, cu riscul de a pune sub semnul întrebării finalitatea Regulamentului nr. 44/2001, să refuze recunoașterea unei hotărâri pronunțate de o instanță a unui alt stat membru numai pentru motivul că apreciază că dreptul național sau dreptul comunitar a fost aplicat greșit. Într-o asemenea situație, excepția nu poate fi aplicată decât în măsura în care eroarea de drept respectivă ar implica faptul că recunoașterea sau executarea hotărârii constituie o încălcare vădită a unei norme de drept esențiale în ordinea juridică internă a statului membru respectiv. În sfârșit, Curtea a statuat că recunoașterea sau executarea unei hotărâri pronunțate în lipsă nu poate fi refuzată în cazul în care pârâtul a avut posibilitatea să introducă o acțiune împotriva hotărârii pronunțate în lipsă, iar această acțiune i-a permis să susțină că actul de sesizare a instanței sau un alt act echivalent nu i-a fost comunicat sau notificat în timp util și într-o manieră care să îi permită să își pregătească apărarea.

În cauza *Allianz (fostă Riunione Adriatica di Sicurta)* (Hotărârea din 10 februarie 2009, C-185/07), Curtea a statuat că adoptarea de către o instanță a unui stat membru a unei somații prin care se interzice unei persoane să inițieze sau să continue o procedură la instanțele dintr-un alt stat membru („anti-suit injunction”⁴³) pentru motivul că o asemenea procedură ar fi contrară unei convenții de arbitraj este incompatibilă cu Regulamentul (CE) nr. 44/2001. Curtea a subliniat că o procedură la capătul căreia se pronunță o „anti-suit injunction” nu se încadrează în domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 44/2001, însă poate avea consecințe care aduc atingere efectului util al acestuia din urmă. Această împrejurare se regăsește în special atunci când o asemenea procedură împiedică o instanță din alt stat membru să își exercite competențele care îi sunt atribuite în temeiul Regulamentului nr. 44/2001. Curtea a statuat, așadar, că, deși prin obiectul litigiului, cu alte cuvinte, prin natura drepturilor pe care urmărește să le protejeze, o procedură face parte din domeniul de

⁴² Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 (JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74).

⁴³ A se vedea de asemenea Hotărârea Curții din 27 aprilie 2004, Turner (C-159/02, Rec., p. I-3565).

aplicare al Regulamentului nr. 44/2001, o chestiune prealabilă privind aplicabilitatea unei convenții de arbitraj intră de asemenea în domeniul de aplicare al acestui regulament. Rezultă că excepția de necompetență întemeiată pe existența unei convenții de arbitraj, inclusiv chestiunea validității acestei convenții de arbitraj, face parte din domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 44/2001 și că, în consecință, este de competența exclusivă a acestei instanțe să se pronunțe asupra acestei excepții, precum și asupra propriei competențe în temeiul regulamentului menționat. Faptul de a împiedica, pe calea unei „anti-suit injunction”, o instanță dintr-un stat membru, în mod normal competentă să soluționeze litigiul în conformitate cu Regulamentul nr. 44/2001, să se pronunțe asupra aplicabilității acestui regulament în litigiul cu care este sesizată echivalează neîndoind cu privirea acesteia de atribuția de a se pronunța asupra propriei competențe. O „anti-suit injunction” nu respectă, așadar, principiul general potrivit căruia fiecare instanță sesizată stabilește ea însăși, în temeiul normelor pe care trebuie să le aplice, dacă este competentă pentru soluționarea litigiului cu care este sesizată. În plus, este contrară încrederii pe care statele membre o acordă reciproc sistemelor lor juridice, precum și instituțiilor lor judiciare și, prin urmare, nu este compatibilă cu Regulamentul nr. 44/2001.

Domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 44/2001 se afla de asemenea în centrul cauzei *SCT Industri* (Hotărârea din 2 iulie 2009, C-111/08). Curtea a statuat că regulamentul menționat nu se aplică unei acțiuni în revendicare intentate în cadrul unei proceduri de insolvență. Mai precis, ținând seama de legătura strânsă care o unește de o procedură de faliment, o acțiune având ca obiect anularea unei cesiuni de părți sociale efectuate de un lichidator în cadrul unei proceduri de insolvență este inclusă în excepția consacrată de Regulamentul nr. 44/2001 privind falimentele.

După ce s-a aplecat, în cauza *Color Drack* (Hotărârea din 3 mai 2007, C-386/05, Rep., p. I-3699), asupra contractelor de vânzare de mărfuri care prevăd mai multe locuri de livrare, Curtea s-a confruntat, în cauza *Rehder* (Hotărârea din 9 iulie 2009, C-204/08), cu contractele de prestări de servicii care prevăd mai multe locuri de prestare a serviciilor, și mai particular cu contractul de transport aerian. Curtea a statuat că aplicarea normei de competență specială în materie contractuală prevăzute la articolul 5 punctul 1 din Regulamentul nr. 44/2001 răspunde unui obiectiv de proximitate și este motivată de existența unei legături strânse între contract și instanța chemată să se pronunțe asupra acestuia. În lumina obiectivelor de proximitate și de previzibilitate, trebuie, așadar, în caz de pluralitate de locuri de prestare a serviciilor în state membre diferite, să se identifice locul care asigură legătura cea mai strânsă între contractul în cauză și instanța competentă, în special acela în care, în temeiul acestui contract, trebuie să se efectueze prestarea de servicii principală. În cazul unui transport aerian de persoane dintr-un stat membru cu destinația într-un alt stat membru, efectuat în temeiul unui contract încheiat cu o singură companie aeriană, care este operatorul de transport efectiv, instanța competentă să judece o cerere de compensații întemeiată pe acest contract de transport și pe Regulamentul nr. 261/2004 de stabilire a unor norme comune în materie de compensare a pasagerilor⁴⁴ este, la alegerea reclamantului, instanța în circumscripția căreia se găsește locul de plecare sau locul de sosire a avionului.

În Hotărârea din 2 aprilie 2009, *Gambazzi* (C-394/07), Curtea s-a pronunțat asupra noțiunii „hotărâre” în sensul dispozițiilor privind recunoașterea și executarea din Convenția de la Bruxelles, precum și asupra conținutului motivului de refuz de recunoaștere și de executare întemeiat pe încălcarea ordinii publice a statului solicitat. În primul rând, Curtea a statuat că o sentință și o

⁴⁴ Regulamentul (CE) nr. 261/2004 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 februarie 2004 de stabilire a unor norme comune în materie de compensare și de asistență a pasagerilor în eventualitatea refuzului la îmbarcare și anulării sau întârzierii prelungite a zborurilor și de abrogare a Regulamentului (CEE) nr. 295/91 (JO L 46, p. 1, Ediție specială, 07/vol. 12, p. 218).

ordonanță pronunțate în lipsă sunt „hotărâri”, din moment ce au intervenit într-un proces civil care, în principiu, se desfășoară conform principiului contradictorialității. Astfel, articolul 25 din Convenția de la Bruxelles vizează toate hotărârile pronunțate de instanțele statelor contractante, fără a face deosebiri între ele. Pentru ca astfel de hotărâri judecătorești să intre în domeniul de aplicare al convenției, este suficient ca, înainte de solicitarea recunoașterii sau a executării lor, să fi făcut sau să fi fost susceptibile să facă, în statul de origine, obiectul unei cercetări contradictorii. Curtea a precizat că faptul că instanța s-a pronunțat ca și cum pârâtul, care participase în mod legal la procedură, nu s-ar fi înfățișat nu este suficient pentru a repune în discuție calificarea de „hotărâre”. În al doilea rând, Curtea a statuat că instanța statului solicitat poate ține seama, având în vedere excepția privind ordinea publică, de faptul că instanța statului de origine s-a pronunțat cu privire la pretențiile reclamantului fără a asculta pârâtul, care participase în mod legal, dar care a fost exclus de la procedură printr-o ordonanță pentru motivul că nu îndeplinise obligații impuse prin alte ordonanțe pronunțate anterior în cadrul aceleiași proceduri. Excepția privind ordinea publică poate fi utilizată dacă rezultă că această măsură de excludere a constituit o încălcare vădită și disproporționată a dreptului pârâtului de a fi ascultat. Controlul efectuat de instanța de trimitere trebuie să privească nu numai condițiile în care au fost adoptate hotărârile a căror executare este solicitată, ci și condițiile în care au fost adoptate ordonanțele care conțin o somație, în special verificarea căilor legale pe care le avea la dispoziție pârâtul și posibilitatea acestuia din urmă de a fi ascultat.

Curții i s-a solicitat de asemenea să interpreteze anumite dispoziții ale Regulamentului nr. 2201/2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000⁴⁵. Vom evidenția, în primul rând, cauza *Hadadi* (Hotărârea din 16 iulie 2009, C-168/08), în care Curtea s-a pronunțat asupra criteriului cetățeniei soților în alegerea instanței competente în materie de divorț. În speță, era vorba despre doi soți care aveau amândoi dublă cetățenie, franco-maghiară, fiecare depunând o cerere de divorț într-una din cele două țări. Curtea a constatat mai întâi că Regulamentul nr. 2201/2003 nu face nicio distincție după cum o persoană are o singură cetățenie sau mai multe cetățenii. În consecință, dispoziția din acest regulament care prevede competența instanțelor din statul membru al cetățeniei soților nu poate fi interpretată diferit după cum cei doi soți au o dublă cetățenie comună sau au numai una și aceeași cetățenie. În cazul în care soții au atât cetățenia statului membru din care face parte instanța sesizată, cât și pe aceea a altui stat membru, instanța sesizată trebuie să țină seama de faptul că soții au și cetățenia unui alt stat membru și că instanțele din acesta din urmă ar fi putut fi competente în conformitate cu regulamentul menționat. În continuare, Curtea a subliniat că normele de competență în materie de divorț se întemeiază pe mai multe criterii obiective alternative și pe inexistența unei ierarhii între criteriile de atribuire a competenței. Prin urmare, coexistența mai multor instanțe competente este permisă, fără a fi stabilită o ierarhie între acestea. Curtea a concluzionat că, în cazul în care fiecare soț are cetățenia aceluiași două state membre, regulamentul se opune înlăturării competenței instanțelor din unul dintre aceste state membre pentru motivul că între reclamant și acest stat nu există alte elemente de legătură. Curtea a continuat precizând că instanțele statelor membre a căror cetățenie o dețin soții sunt competente în temeiul acestui regulament, soții având posibilitatea de a alege instanța statului membru căreia îi va fi dedus spre judecare litigiul.

În al doilea rând, în cauza *A* (Hotărârea din 2 aprilie 2009, C-523/07), Curtea a interpretat pentru prima dată noțiunea „reședință obișnuită” a copilului drept criteriu de competență a instanțelor

⁴⁵ Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 (JO L 338, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 183).

judecătorești în materia autorității părintești. Întrucât Regulamentul nr. 2201/2003 nu face nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul de aplicare al noțiunii „reședință obișnuită”, Curtea a statuat că este vorba despre o noțiune autonomă. Ținând seama de contextul și de obiectivul urmărit de acest regulament, reședința obișnuită corespunde locului care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social și familial. Trebuie mai ales să fie luate în considerare durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul unui stat membru și ale mutării familiei în acest stat, cetățenia copilului, locul și condițiile de școlarizare, cunoștințele lingvistice, precum și raporturile de familie și sociale ale copilului în acest stat. În continuare, Curtea a subliniat că este de competența instanței naționale să determine reședința obișnuită a copilului ținând cont de ansamblul împrejurărilor de fapt proprii fiecărui caz în parte. Pe de altă parte, Curtea a precizat regimul măsurilor urgente sau asigurătorii în sensul articolului 20 din Regulamentul 2201/2003. Aceste măsuri pot fi decise de o instanță națională dacă sunt urgente, trebuie să fie luate în privința unor persoane prezente în statul membru în cauză și să fie de natură provizorie. Punerea în aplicare a acestor măsuri, adoptate în vederea protecției interesului superior al copilului, precum și caracterul obligatoriu al acestora sunt stabilite potrivit dreptului național. Odată măsura asiguratorie pusă în aplicare, instanța judecătorească națională nu este obligată să trimită cauza instanței competente din alt stat membru. Cu toate acestea, dacă protecția interesului superior al copilului o impune, instanța judecătorească națională care s-a declarat necompetentă trebuie să informeze cu privire la aceasta instanța judecătorească competentă din alt stat membru.

Notificarea și comunicarea unui act notarial în afara unei proceduri judiciare au făcut obiectul Hotărârii din 25 iunie 2009, *Roda Golf & Beach Resort* (C-14/08). Curtea a statuat că noțiunea „act extrajudiciar” în sensul articolului 16 din Regulamentul nr. 1348/2000 privind notificarea și comunicarea în statele membre a actelor judiciare și extrajudiciare în materie civilă și comercială⁴⁶ este o noțiune de drept comunitar. Astfel, obiectivul Tratatului de la Amsterdam de a crea un spațiu de libertate, securitate și justiție și transferul, din Tratatul UE către Tratatul CE, al regimului care permite adoptarea de măsuri care intră în domeniul cooperării judiciare în materiile civile cu o incidență transfrontalieră atestă voința statelor membre de a fixa astfel de măsuri în ordinea juridică comunitară și de a consacra astfel principiul interpretării lor autonome. Curtea a statuat că notificarea și comunicarea unui act notarial, în afara unei proceduri judiciare, intră în domeniul de aplicare al Regulamentului nr. 1348/2000. Astfel, având în vedere că sistemul de notificare și de comunicare intracomunitar are ca finalitate buna funcționare a pieței interne, cooperarea judiciară menționată la articolul 65 CE și în Regulamentul nr. 1348/2000 nu poate să se limiteze numai la procedurile judiciare. Această cooperare se poate manifesta și în afara unei astfel de proceduri în măsura în care cooperarea menționată are o incidență transfrontalieră și este necesară pentru buna funcționare a pieței interne. Curtea a precizat că această concepție largă a noțiunii de act extrajudiciar nu riscă să impună sarcini excesive în ceea ce privește resursele instanțelor naționale, atât timp cât, pe de o parte, statele membre pot de asemenea să desemneze alte autorități decât aceste instanțe ca autorități de origine sau ca autorități de destinație în scopul notificării și al comunicării, iar, pe de altă parte statele membre pot să efectueze notificarea sau comunicarea direct prin poștă persoanelor care au reședința într-un alt stat membru.

⁴⁶ Regulamentul (CE) nr. 1348/2000 al Consiliului din 29 mai 2000 (JO L 160, p. 37, Ediție specială, 19/vol. 1, p. 161).

Cooperarea polițienească și judiciară în materie penală

În cauza *Wolzenburg* (Hotărârea din 6 octombrie 2009, C-123/08), Curtea a fost întrebată cu privire la problema compatibilității cu dreptul Uniunii a unei legislații naționale care prevede un tratament diferențiat aplicat resortisanților naționali și celor ai altor state membre în ceea ce privește refuzul de executare a unui mandat european de arestare. Astfel, contrar a ceea ce este prevăzut pentru resortisanții naționali, legislația olandeză care transpune Decizia-cadru 2002/584/JAI privind mandatul european de arestare⁴⁷ nu prevede o excepție de la această executare în ceea ce privește resortisanții altor state membre decât cu condiția ca aceștia din urmă să fi avut reședința legală în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani în Țările de Jos și să dețină o autorizație de ședere pe durată nedeterminată. Curtea a început prin a constata că articolul 12 primul paragraf CE este aplicabil, întrucât, în cadrul transpunerii unei decizii-cadru adoptate în temeiul Tratatului UE, statele membre nu pot aduce atingere dreptului comunitar, în special dispozițiilor Tratatului CE referitoare la libertatea de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre recunoscută oricărui cetățean al Uniunii. Curtea a arătat în continuare că articolul 4 punctul 6 din Decizia-cadru trebuie interpretat în sensul că, atunci când este vorba despre un cetățean al Uniunii, statul membru de executare a mandatului nu poate, în plus față de cerința referitoare la durata șederii, să condiționeze aplicarea motivului de neexecutare a mandatului menționat de cerințe administrative suplimentare, precum deținerea unei autorizații de ședere pe durată nedeterminată. În sfârșit, Curtea a ajuns la concluzia că principiul nediscriminării prevăzut la articolul 12 CE nu se opune legislației unui stat membru de executare în temeiul căreia autoritatea judiciară competentă a acestui stat refuză să execute un mandat european de arestare emis împotriva unuia dintre resortisanții săi în scopul executării unei pedepse privative de libertate, în timp ce, atunci când este vorba despre un resortisant al unui alt stat membru cu drept de ședere ca cetățean european, un astfel de refuz este condiționat de cerința ca acesta să fi avut reședința legală în cursul unei perioade neîntrerupte de cinci ani pe teritoriul statului membru de executare respectiv. Curtea justifică această soluție subliniind că această condiție, pe de o parte, are scopul de a garanta că un resortisant al unui alt stat membru este suficient de integrat în statul membru de executare și, pe de altă parte, nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv.

⁴⁷ Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre (JO L 190, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 3).